Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

К

Бр. 2 (2),
година I,
12 октомври
2018 г.,
12 стр.,
3 лв.

Из изложбата *Действащи лица* на Яна Лозева в Червената къща

Емануел Тод: ***На французите им беше казано да заприличат на германците. Но те не могат, дори и да искат.*** **Интервю с френския социолог -** **на страница 10**

Македонско-гръцките отношения през македонска и гръцка гледна точка - **на страница 5**

Бъдещето? Съществува или не съществува? Девет млади писатели отговарят на този въпрос - **на страници 6-7**

Крешендо декрешендо

Музика във време и пространство

Симфоничният сезон на **оркестъра** на **Пловдивската държавна опера** бе открит със знаменателно завръщане на дългогодишния главен диригент на състава **Георги Димитров.** Приветства го публиката, бе приятно да се види, че в залата има много хора с памет за неговите концерти. Не са забравили, че големият музикант е посветил десетилетия от живота си на музикалната култура в Пловдив, където и до днес живее. Приближавал ги е до музиката – с високия си критерий, с чувствителност, с любопитство към непознатото. И сега програмата, която бе подготвил, събра на пръв поглед несъбираемото – творби от Иван Спасов, Шуберт и Дебюси, прелестна интелектуална енигма, адресирана към слушателя с култура и въображение. Откри вечерта с клавирния концерт на Иван Спасов. Тази композиция го свързва с Пловдив и оркестъра – дирижира я през 1996 г. в концерт по случай 50-годишнината на Пловдивската филхармония като неин главен диригент, а Роксана Богданова, която е много свързана с музиката на Иван Спасов, бе първата солистка на концерта след автора.
Днес традицията продължава – солист на концерта бе младият **Димитър Наков**, ученик на проф. Богданова. Посветен е в клавирната музика на Спасов, изсвирил е всичко, което композиторът е написал за пиано. Може би затова прочитът му блести с цялостност, с дълбочина, с някакво метафизично излъчване, което обгръща с мощно звуково въображение оркестровата тъкан, задава й параметрите на своето обагрено тоново излъчване. Естествено, това впечатление не би било реално, ако диригентът не стимулираше и не респектираше този тип взаимност в сложната тъкан на творбата, изваяна през серията, през алеаторните модели, които вибрират в основните тембри на струнните, медните и пианото в тънки динамични констелации, издържани със знаков инструментализъм от отделните групи-пластове.
През 1976 година, на първото изпълнение, когато Спасов бе на пианото, а Константин Илиев на пулта, концертът пробиваше съзнанието със смелата за времето си клавирна концепция, открояваща се сред оркестровите звукови острови. Сега, след повече от 4 десетилетия, творбата вълнува с импресионистична, обагрена красота, с естетска инструментална игра върху консолидиращия клавир, импулсирана и удържана от Димитров и Наков в абсорбиращ съвместен прочит. Вълнуващо бе преживяването и за публиката, която следеше музиката напрегнато, излъчваща внимание, разбиране.
Впрочем, така изсвирен, клавирният концерт бе релевантен жест към Ноктюрните на Дебюси, изсвирени накрая, които рамкираха програмата след прозвучаването на още един смел за времето си експеримент – на 18-годишния Шуберт, който в своята трета симфония продължава да търси „нова виенска интонация" след мощните си предшественици, наричани днес виенски класици – Хайдн, Моцарт и Бетовен. Не напуска изцяло сянката им съвсем младият Франц Шуберт, но колко от своя финес и елегантна експанзия е нанесъл на нотния лист, сякаш ни казваше големият майстор на пулта: с изисканата фраза, със създаващите специфична тръпка във формата хармонични обрати, с темповата ескалация, с привнасящите драматизъм контрасти, с въздушната лекота на инструменталните решения – поетични дуети между флейти и кларинети (изваяни впрочем от солистите в оркестъра), пастелни сола на обоя – всичко енергийно обновяващо се през крепките тути епизоди, в които Димитров властно преодоляваше опасността от прекомерност. Оркестърът го следваше - с мярка в решението на контрастите, в динамичните колебания, в зареждане на танца с енергията на епохата, в поезията на кантилената (обой и фагот). И от менуета-лендлер към тарантелата с пъстро гарнираната ритмична формула, с необходимия заряд в постоянно интензивното и затова не монотонно движение, в което „интригата" от почти изрядния щрих на оркестъра стопи времето, финалът мина „на един дъх" – чиста оркестрова бравура!
А после музиката на движението и времето отново отстъпи на музиката на пространството и образа. Както вече споменах, Ноктюрните на Дебюси за мен дойдоха напълно логично след концерта на Спасов като изначално нанесени цветове в звуковото пространство, което десетилетия по-късно ще пресъздаде българският му колега. (Защо ли си припомням идеята за сферичното време..?) Връщам се към фината бленда в прочита на „Облаци", към внимателното движение, към разпределянето на музикалното време в дефиниране на пространствената илюзия, извор на латентна меланхолия. Звукът на оркестъра прелива в мекота и багри, в някаква красива отнесеност, в ясно доловима прозрачност... "Празници" донесе усещането за мистерията на тайнствено шествие с удържана дистанция на звука, в острата щекотливост на ритъма.
Мистерийният характер някак бе поощрен от диригента в извеждането на ладотоналните смени, на хроматичните контрасти, на взривовете в развитието на структурата... С въздействаща приглушеност. В „Сирени", третото последно ноктюрно, пеенето на женския хор на Държавната опера ми напомни за пореден колко много липсва хоровият диригент **Драгомир Йосифов** в софийското пространство. (Впрочем, листата на липсващите става все по-дълга). Древно е това пеене! Дотолкова хомогенно, нематериално ми звучеше, като че тези гласове наистина идваха от подводие, разгъваха много сложната фактура (не случайно ноктюрните често се изпълняват без „Сирени") с притаена чувственост, отдадени на по-приглушения тонален колорит, угаснал в потъналата в тишината си мажорна тоналност – изпипано, безизкусно прошепнато.
Разбира се, концертът бе успех – и музикантски, и публичен (понякога тези две зони се разминават). За мен реално музиката би имала успех и надмощие, ако можех по-често да слушам музика, прочетена от Георги Димитров. Трябва да се разбере най-сетне, че по-активното присъствие на такива диригенти в концертния ни сезон е съществено за вкуса и културата на публиката. На музикантите също!

Екатерина Дочева

Думи срещу думи

Роман-кентавър

Захари Карабашлиев, „Хавра", С., Сиела, 2017 г.

Това е амбициозна книга и докато я четях, ми се искаше да я харесам. Сюжетът е разположен върху три континента – Европа, Америка и Азия. Развива се на прескоци между XIX и XXI век. Съдържа куп данни, идеи, реалии и имена от областта на литературата, днешната субкултура, философията, историята. Но композицията не се е получила поради свръхнатягането й с очаквания.
Накратко, в жанров план „Хавра" е роман-кентавър, полусполучлив опит за срастването на два антиподни литературни жанра: трилърът и литературният роман. Носеща конструкция все пак е трилърната. Главният герой Никола си идва в родната Варна от Щатите, където живее, заради наследствен парцел, който някаква неясна инстанция предлага да купи. Оказват се хора на МАК (реплика към известната групировка ТИМ), които искат целия район наоколо и хич не обичат някой да им пречи. Никола обаче тръгва да им усложнява живота. На няколко пъти той вдига цената на имота, довеждайки я от първоначалните 140 хиляди лева до милион и половина. Но – шок за читателя. Вместо да го ликвидират на мига, мафиотите всеки път се огъват, приемат, макар и с протести, новите ценови условия и правят опит да убият нахалника – несполучлив, за щастие – едва в самия край на романа. Междувременно Никола среща из Варна двама свои приятели от детството, Тото и Сома, ненадейни носители на умения, достатъчни не само за защита, но и за нападение срещу престъпниците – първият е бил в Чуждестранния легион, вторият е цар на експлозивите. С тяхна помощ и най-вече с чист късмет, героят се изплъзва невредим от перипетиите, връща се пак в Америка и дава ценна информация на тамошните служби, борещи се с колегите на нашите мафиоти.
Дотук е трилърът.
Погледнат отделно, той увлича, въпреки завишената роля на късмета и стандартните сексуални интерлюдии. Но замисълът е по-обхватен. Върху този фундамент авторът присажда естетиката на литературен роман, а героят му добива чертите на негов схематичен двойник, включително и по линия на писателското поприще (издал е сборник с разкази). По различни поводи и с различни участници в сюжета, Никола обсъжда информация от света на литературата, споделя мисли за творческото изкуство, споменава имена на известни философи и романисти: стоиците и перипатетиците, Бекет и Булгаков, редица други. На това ниво синтезът донякъде успява, приятен е, чете се. Но другаде удря на камък. Макар и в трето лице, действието тече през съзнанието на главния герой и следва всички негови блуждания напред, назад и встрани, поради което често пъти добива излишна умозрителност и мудност.
Друг проблем е запознанството на героя с Вера Стоименова, мелодраматичен образ на старица над осемдесетте, ценителка на чара и разказите му, която му предлага да й чете срещу заплащане стар ръкопис на нейна роднина, рускиня, женена за американеца Джон Макгеан (прочутият Джанюариъс Макгахан). И Никола се съгласява. Ръкописът тече като независим, но паралелен сюжет на главния през огромната част от романа и допълнително го разводнява, без да допринася нещо особено към вложената в него гама от значения, каквато всъщност е целта на автора.
Романът съдържа и други сюжетни елементи, които пък са интегрирани сполучливо и съвсем тъканта му, без да задръстват четивността й: убедителните сами по себе си образи на майката, сестрата и приятелите на Никола, историята на неудачния му брак с Камелия, митарствата му в Америка, загадката около смъртта на баща му във „вилата", където живее – и пиянства – след развода си с майката. За сметка на това, мистериозната красавица Лира е дразнещо клише.
Като цяло, качествата на „Хавра" са съсредоточени в по-детайлните нива на композицията: описания, епизоди, диалози, портретни характеристики, отделни фразеологични изваяния. Едрата композиция обаче е нестабилна структура. Това е.

Владимир Трендафилов

Изборни

Яна Лозева

Фотографска изложба

Действащи лица

Червената къща
5-24 октомври

Ходене по буквите

Едвин Сугарев. Помни смъртта. София: Издателство за поезия „ДА", 2018. Цена 12 лв.

Политическите ми съпротиви към Сугарев растат. Заради тях и отношението към неговата поезия се промени - от тотална адмирация към индиферентност, не само заради свръхпроизводството на стихосбирки. Не може обаче да се отрече, че Сугарев е едър, монолитен поет. Че е от жреците на поезията, колкото и старомодно да е това. Буквално и метафорично, той чете свещените писания - и прави по тях екстатични приписки. Дори да са от един два-три реда, звучат мащабно. Скоро в Столична библиотека той каза: „Писането на стихове е онова, което ме е съпровождало през целия живот и което ми е било опора. Цялата ми друга биография няма никакво значение, това са съпътстващи неща. (...) Това е смисълът на писането на поезия – да се почувстваш истински". Сугарев не отклонява погледа от смъртта – с каквото и да се занимава, с поезията не прави компромис. Към голямото гледа през малкото. През малкото гледа към голямото.

Неговата редакторка Силвия Чолева сподели с мен, че у Сугарев има център - факт, непостижим за мнозинството поети у нас. Център ли? Просто априорически аз се чувства като устие - и откровено си го признава. Годините му вече си казват думата - и подготовката за раздялата със света започва с лакти да разбутва всички теми. Но нещо остава непредолимо: *допир на пета до ресените треви/ дъх на есенни листа върху затихнал път го свечерява/ вкус горчив на борова смола// тези устни/ които те създават.* В бр. 7/ 2013 на вестник „Култура" по повод на неговата литературоведска книга „Видрица..." бях писал, че за Едвин Сугарев „да продължава да служи безкористно на Словото не е самоцелно". Ще го повторя.

Ян Новак. Яромир 99. „Затопек. Когато не можеш, ускори темпото". Превод от чешки Васил Самоковлиев. Пловдив: „Жанет 45", 2018.

Графичната новела е дело на Ян Новак, автор на текста, и Яромир Швейдик, чиито едноромни илюстрации препращат към Мазарел, Георг Грос и дори Ерже, според корифея на комикса Антон Стайков. Четирикратният олимпийски шампион Емил Затопек (1922-2000) е обявен от списание Runner's World за най-великия бегач на всички времена (2013). Разбира се, политическите обрати в историята на Чехия, между Хитлер и Сталин, оставят следа върху съдбата му. Компромис ли прави „недисциплинираният" Затопек, когато казва на полковника: *„Лично аз се придържам към Галилей, не към Ян Хус. Защото истината била на страната на Хус, но той не се отрекъл от нея и затова свършил на кладата.Истината била и на страната на Галилео Галилей, но въпреки това той се отрекъл от нея. А като излязъл навън, на всички казал, че все пак земята се върти. И продължил да живее, и направил още много открития."* Затопек всъщност избира приятелството - той отказа да иде на Олимпиадата в Хелзинки, напуска и армията, след като до участие не е допуснат „политически неосъзнатият" му приятел. И става една... Повече за „Затопек" - в разговор с Ян Новак в следващ брой. (Прочее, Новак е (авто)биограф на Милош Форман, очакваме неговата биография на Кундера, превеждал е на президента Хавел.)

М.Б.

До моя скъп литературен внук

Извадки от бележника

5 февруари 2003. Искаше ми се да подредя възгледите си за поезията, макар и старомодни, и да изложа своите стари оценки, може би днес съвсем неприложими, преди да се захвана с „Обявяване на провала". (Това заглавие впрочем говори за мазохизма на автора!) После реших да оставя „Провала" за финал, защото, ровейки обърканите си архиви, намерих един ученически реферат за „Поезията" от края на октомври 1939-а. Била съм на шестнадесет и с цялата си наивност съм искала да направя „най-добрия извод", та съм ползвала какви ли не „източници", като книгите на Гросе, К. Бюхер, Шарл Летурно, според откъси от „Философия на изкуството" на Иполит Тен, „От двух до пяти" на Корней Чуковски, статии на Николай Гумильов, Валерий Брюсов...

Сега просто се засрамих от младежкото си самочувствие. От реферата си днес не бих могла да извлека друго, освен известните истини, че първобитният човек е започнал да „пее", ритмувайки, звукоподражавайки на птиците, ромола на потоците, шумоленето на листата. А докато е само говорил, „мислил", му изразява битието максимално просто:

Кенгурито бяга бързо,
аз още по-бързо...
Кенгурото беше тлъсто,
и аз го изядох...

Много по-късно, в сравнително „уседнал живот", човекът е стигнал до „откриването" на ритъма в равномерното повтаряне-прекъсване на удара при някакъв труд. (Колкото за римуването, то винаги е било най-чистата фонетическа детска радост и забавление.)

Но интересът ми към „магията на словото" и „същността на поезията" е продължил, та съм следила и пръвълковментарии и на трудове като анализа на игровите сади от Пол Лафарг в „Икономическия детерминизъм на Маркс", писан в началото на XX век. После в „Забравеният език" от Фром (за разбирането на съновиденията, приказките и митовете), изпързала съм в изследванията на тропиците от Клод Леви-Строс, „Златната клонка" на Фрейзър, „Аспектите на мита" от Мирча Елиаде. (В 60-те години, макар и с голямо закъснение, те стигнаха и до нас, както и „Поезията и някои поети" - критическото есе на Томас Елиът.)

Много бях горда сама да усещам същността на поезията в Библията, индийските Веди, в сурите на Корана. Както митовете за Сътворението, есхатологията, космогонията, това са първите големи „поетически" капиталовложения в културата, внушаването на морални за времето си идеи.

Интригуваща е и поезията на произнасяните слова при магията и алхимията в средновековна Европа и на шаманите в Азия (и до днес, както и в Африка). Марио Мерсие твърди, че обикновено шаманите са епилептици, избрани още от деца, и в припадъка си (както Питията в Аполоновия храм в Делфи) изричат неясни „пророчества". А пророчествата също са вид поезия, често политическа...

От твърде тенденциозните изследвания на мистиката на Филип дьо Фелис за „Делириума на тълпите и колективния екстаз" и „Омаята на танците и магията на словото" останах впечатлена, а от *Homo ludens* на Хьойзинха съм убедена в магията на словото, особено в онази част за игровите форми на съвременното изкуство.

Георге Калинеску, професор по история на литературата от факултета по история в Букурещ, е изследвал „Вселената на поезията" в своите „Етюди по поетика", публикувани на френски през 1971. Първата част се състои от квазишегови като професор пред студентите за елементите (съставките) на поезията, а втората част обхваща неговите етюди от „Серафическата душа" до „Поезията на реалността", „Класицизъм, романтизъм, барок".

На практика, една от най-„полезните" книги за поетическото изкуство е антологията на Жак Шарпие и Пиер Сегерс от известната колекция „Мемоар". В нея от всяка епоха са приложени автентични текстове на философи, историци, поети, а за поетиката на XX век (тя излиза в 1958 г.) има повече от 70 изказвания и цитати на съвременни поети, философи и критици.

И тогава, и спори определения от най-древните източници, та чак до мартиниканеца Едуард Глисан, роден в 1928...

Представата за различните възгледи по темата поезия и поетика поне за себе си получих в друг том, „Речник на френски цитати", Hashette, 1970. Там темата „Поезия" започва с цитат от Ронсар, минава през определения на Монтен... Боало... Волтер... Всеки век, за да стигне до формулировки на автори, родени след Втората световна война... Над 70 са от наши съвременници, защитници и последователи на толкова поетически направления във Франция.

Ще цитирам обаче едно „постаро", написано още в края на XIX век в първата от „Песни на Малдорор" от тайнствения Исидор Дюкас (Конт дьо Лотреамон). То е останало в паметта ми като своето рода... „правило": „Поезията да се устреми към истина".

Пол Елюар, сбогувал се с дадаизма, после и със сюрреализма, по време на съпротивата поема формулата на Лотреамон като своя в една от последните си сбирки - „Поезия истина".

Дали пишещите братя, особено от последното поколение поети, не навлизат с доста смътни представи за действителността и отрицателни оценки за създаденото през изтеклото време? Питам се не трябва ли поезията да продължи да въздейства като истина и в третото хилядолетие, където хуманизмът отпреди все повече е под въпрос. Но за да бъде тя истина, означава не само искреност, а естествеността и простотата на израза на преживяването или поетичния размисъл... Ако е плод на маниерност, оригиналничене, изпадане на крайно субективни мирични изживявания, не би била сред средствата за възстановяване на човешката чувствителност.

Поетичното средство е ключ към вътрешния свят и средство да предизвика разбиране, съчувствие, размисъл и емоции у онзи, за когото е била предназначена. (А според мен, когато излиза на бял свят стихосбирка, всеки автор нормално търси разбиране.)

Трудно написах тези редове - с тревожното чувство, че мнозина ми натрупани години и отчаяния ми човек е станал от причина да не бъда разбрана от вас, поетите и поетесите, наши деца и внуци, които се опитвате да преодолеете консервативното разбиране за поезията в бившия соцлагер. В много отношения сте в крак с едно световно възприятие, което търси колкото се може повече индивидуална изява на поета, дори халюциниране.

И тук навярно сте прави, не бива мазохистично да обявявате провал. Така че, не се съобразявайте от тези си горепишно казано от позицията на „литературната ви баба". Тя може поскрито да ви бъде завиждала. Простете ѝ и не си подавайте оставката на поет.

Невена Стефанова

Бел.ред. Дълги години извадки от бележника на Невена Стефанова (1923-2012) бяха от най-очакваните публикации в „Култура", чийто редакторски оставаше през 1957 г. е и тя. Предложеният тук текст е част от непубликувани в архива. Предлагаме го като знак за мисленето и позициите на една от основните български интелектуалки, дисидентката с бъде забранени книги, основателката на Клуба за гласност и преустройство през 1988 г., поетесата, чиито стихотворения са разгромени идеологически лично от Тодор Живков. Невена Стефанова избра да угасне в уединение, разочарована от бързо установилата се нова конюнктура, но нейната прозорлива поезия продължава да се стреми към истината - и към нас.

Делнична ложа

Periodisme

„Законът на Архимед" от Жузеп Мария Миро, превод Нева Мичева, режисьор Стилиян Петров, сценография Венелин Шурелов, костюми Елица Георгиева, музика Мишо Шишков – син, в ролите: Ирини Жамбонас, Пенко Господинов, Петър Калчев, Христо Пъдев, Малък градски театър „Зад канала", премиера: 29.09.2018.

Жузеп Мария Миро (род. 1977 г.), журналист, драматург и режисьор, работи в барселонския „Institut del Teatre" и за Автономния университет на Барселона. „Законът на Архимед" е публикувана през 2011 г. и веднага получава наградата „Борн", присъждана на автори от „каталунските земи и цялата испанска държава" за произведения в сферата на сценичните изкуства, поставяйки акцент върху тяхната актуалност. Тя е без съмнение основното достойнство на текста.

Респектиращо рано Жузеп Миро фиксира феномен, който в днешни дни е на път да съсипе естествеността на човешкото съществуване. Става дума за епидемичното разконспириране и заклеймяване на всевъзможни сексуални запахи и посегателства. Безогледното отъждествяване на престъпно и безобидно, действително и въображаемо, скрупульозно и просто заявено превръща не само „сексуалното", но и човека, всеки човек, в абстракция. Презумпцията за вина води до радикално обезчовечаване и засядне с това акумулира потаен страх – както от другия, така и за себе си, ала и от себе си самия.

Несъстоятелно филмовата версия на пиесата (2015, режисьор и сценарист Вентура Понс) е озаглавена „Вирусът на страха". За съжаление, абстрактността е основна характеристика и на самия текст. Той залага на ниво ангажирана констатация, без да предлага достатъчно наситен конфликт, нито цялостно изградени образи. Работи се с едри типологии, със стереотипни ситуации и персонажи. На това отгоре са въвлечени и други „възпалващи" теми: педофилия, комбинирана с хомосексуалност, детска суицидност, родителски параноя и травми.

Иначе доброто хрумване да се наруши темпоралният ред на действието (като по причини се демонстрират подир следствията им) не помага кой знае колко. След първото му прилагане зрителят престава да се изненадва. Той усеща предварително да рециклира веригата, справедливо допускайки реплика-клише.

Публицистиката е надделяла над собствено театралното. Драматургът е отстъпил пред журналиста, periodista, както се казва и на каталански.

Екипът, осъществил спектакъла, не полага видими усилия да отиде отвъд абстракцията. Режисура и сценография, костюми и музикална картина са решавани все в този ключ. Най-видимо той белязва работата на актьорите. Не е весело да се гледа какво се случва с артисти, имали вече възможности да демонстрират (макар и не в равна степен) талант и професионализъм, когато им се налага да „влизат" в пластиката на абстрактна проза от журналистически тип, поставена по адекватен за нея начин.

„Фронтът" се удържа най-продължително от Ирини Жамбонас. Тя кара своята Ана, управителката на басейна, общия locus dramaticus, да държи един равен вокален и соматичен тон, който я помага да симулира убедителност. Не много дълго обаче. Движенията й по емоционалните пориви, спорадично подпъхвани от автор и режисьор на всеки от персонажите, уж за да „разчупят" монотонията, недвусмислено разкриват крехкостта на конструкцията, строена от Жамбонас.

„Непредвиканите грешки" при Пенко Господинов са доста повече от позволеното му. Казвам това, даже забравяйки първата му сцена, изисквана пресен на синонима за „катастрофа". Нямам представа какво става напоследък с този актьор, който има зад гърба си въодушевяващи сценични присъствия. Във всеки случай, ролята на „първерзника" Жоди е своеобразна долна точка на една графика, изцяло намираща усещане. Петър Калчев и Христо Пъдев се вписват безпроблемно в общата картина.

Не искам да се правя на пророк, но се притеснявам, че в обозримо време „Законът на Архимед" ще срещне утрешната съдба на ежедневника с днешна дата.

Георги Каприев

Сцена от *Законът на Архимед*

In memoriam

Режисьорът емблема Стоян Дуков (1931-2018)

Стоян Дуков или Тачо, както свойски е познат сред колеги и приятели, беше интелигент с пронизващо чувство за хумор, с младежки чар за своите над 80 години, с нещо джазово в поведението, с любопитство и поразяваща жизненост.

Енергичност, неуморност, виталност - това идва наум, макар и да знаехме, че е болен от дълго време. Но нека напук си спомним мерака на старците-разбойници от „Юли", нажежаващ дори мъртъвците в ковчега, както и другите му филми от анимационния календар на месеците, който така и не успя да завърши. Да си спомним изложбата му с еротични рисунки, с която той артистично-провокативно се противопоставяше на неизбежното.

Кадър от *Януари*

Кореняк софиянец, от семейство на скулптор, Тачо завършва „плакат" в Художествената академия и от 1959 работи неизменно в анимацията, в Отдела за мултипликационни филми, после в култовата САФ „София", където от 1973 става ръководител на един от творческите колективи. Особената му „Тачовска рисунка", с характерната си графична строгост и стилизираност, с интелектуалния си рационализъм слага част от основите на модерната визия в станалата прочута българска анимационна школа. Но не само графизмът му е новаторски и съизмерим с най-модерните европейски модели. Още през 60-те той внася съвършено нови теми, като отчуждението и консуматорството („Къщи крепости", 1967), разглежда универсални проблеми за смисъла на живота („Ан пасан", 1976, един от най-философските филми на българската анимация), иронично намига към чертите на националния характер, като демитологизира прословутата работливост, свенливост, набожност и честност на българина („Февруари", 1978, вдъхновен от Радичковия „Януари"), вкарвайки през рисунъка и атмосферата универсалното в локални форми, но и издигайки локалното до универсално звучене. В гротескните му притчи се отлага и саркастичен размисъл за статуквото и абсурдите на соца. В прелестната миниатюра „Га" (1979) една напориста гарга в костюм неистово иска да пее, но само грачи и пречи на сработването на цветен птичи хор. И за да млъкне, пойните птици я правят диригент... Над стотината филми на Тачо като режисьор, художник и сценарист, изявите му в изложби като карикатурист, график, илюстратор, важните занимания със студенти в НАТФИЗ и НБУ, безбройните най-престижни награди у нас и в чужбина - от Варна, Толбухин и Пловдив през Оберхаузен, Виена, Мамая, Краков, Буенос Айрес, Загреб, Лондон, Лайпциг, Тампере, Любляна, до последната почетна ретроспектива на един от най-големите анимационни фестивали в Хирошима, говорят за мощен талант и могъщо артистично присъствие.

Има един вътрешноцехов анекдот, който гласи, че българската анимационна школа се крепи на трите „Д": Динов, Донев, Дуков. Тодор Динов и Доньо Донев ни напуснаха, а сега, когато към тях се присъединява и Стоян Дуков, шегата става легенда. Поклон пред делото на един голям човек и световен майстор!

Боряна Матеева

Елица Матева в кадър от *Безкрайната градина*

От пръв поглед

Изящество без живец

„Безкрайната градина", България, 2017, 90 минути, режисьор Галин Стоев, продуцент Мартичка Божилова, АГИТПРОП, сценарий: Яна Борисова, Галин Стоев, Георги Тенев; оператори Борис Мисирков и Георги Богданов; художник Юлиан Табаков, музика Саша Карлсон, в ролите: Мартин Димитров, Елица Матева, Глория Петкова, Димитър Николов, Никола Анастасов. По кината от 5 октомври 2018 г. Разпространява CineLibri

Ден след края на фестивала „Златна роза" на екран излезе „Безкрайната градина". Филмовият дебют на видния театрален режисьор е по пиесата „Приятностранно" на Яна Борисова, която той фили постави в Театър 199. Доброжелателната публика на Киноманията, „Любовта е лудост" и „Златна роза" аплодира „Безкрайната градина".

Филмът е също фин, ала доста различен от представлението. Привнесени са социални теми: за Столична община, боклук, самозапалил се човек... С тях е свързан Филип (Мартин Димитров) – брадат и стегнат по-голям брат на Виктор (Димитър Николов), който е почти аутист, живее в стар апартамент в центъра на София и работи в цветарския магазин на красивата мълчаливка Ема (Елица Матева). Освен това, тайно от брат си, пее в мъжки хор с диригент Гарабедян (последната роля на Никола Анастасов, светла му памет). Филип има натрапчиво гадже Соня (Глория Петкова), която пък е близка на Ема. Настоява за внимание, мечтае за Италия... Почти никой не влиза в цветарския магазин, но в задна стаичка Ема реди вглъбено макета на своята миниатюрна градина като проекта на живота си.

Филип се грижи за Виктор и разбиране за отдавнашна семейна трагедия. Защо мълчи Ема, остава енигма. И двамата братя се влюбват в момичето...

Настроението е меланхолично. Любовта – платонична. Копнежът витае из мръсния софийски въздух. Дори претъпкан е боклук – нещо, на което сме свидетели често, София в този филм изглежда омаен град, невиждан досега в киното ни от такъв отстранен ракурс. Също дебютанти в игралното кино, силните визуалисти Мисирков и Богданов са го заснели вдъхновено в режим на дифузна нежност – вълшебно обиталище на изгубени души, жадни за любов. Безкрайна градина от малки мечти.

Удоволствие за очите, за което е допринесло и уникалното умение на сценографа Юлиан Табаков да създава атмосфера в интериор. Той също е дебютант в пълнометражното игрално кино. Прочее, и музиката на белгиеца Саша Карлсон е класна.

Мартичка Божилова за пореден път е заложила на дебютант. И е видима продуцентската грижовност към филма – толкова е изящен, че не му личи ниският държавен бюджет.

„Безкрайната градина" е формално привлекателен, но равнинен и аморфен. Героите се петлеят из ситуациите.

Привнесените теми и диалози тежат.

Действието е разпиляно. Задкадровият текст досажда. Актьорите са донякъде адекватни, но не грабват. Мартин Димитров му е външен. Димитър Николов, който ни стъписа в „Христо" на Григор Лефтеров и Тодор Мацанов в трудната роля на младия софийски клошар, тук е някак незабележим. Вярно, неговият Виктор е пресиран, но това не означава, че е призрак. Вината не е на актьора. Елица Матева е очарователна, но твърде херметична. Прекрасната Глория Петкова доминира – нейната Соня е единственият човек с тръпка.

Успешен европейски театрален режисьор (най-вече във Франция), Галин Стоев се е предоверил на флуидността във филмовия си дебют. Тя е симпатична, но недостатъчна. Киното е друго изкуство – визията и монтажът са проекции на смисъла. И, докато се чудиш кое е по-важно – социалното или екзистенциалното, смисълът е отлетял.

Въпреки своята визуална чаровност , „Безкрайната градина" ме остави безучастна. Допускам, че това се дължи и на факта, че във филма е намесен Георги Тенев – от него не може да се очаква живец. Но някои колеги смятат „Безкрайната градина" за пленителен. Вижте го.

Геновева Димитрова

Петък рано утрин

БНТ - ребрандиране!

И БНТ се ребрандира. То бранд няма, но ребранд винаги ще има. Автор на новото лого на БНТ е берлинското студио на Николай Тонков. Новите „опаковки" настояха да се върнем към първичността на телевизията като най-древната програма в страната. Веднъж данъкоплатците платиха за графичен дизайн, втори път за билбордове на фирма, която е частна. БНТ би трябвало да достига до всеки, но вместо това са дадени пари за рекламиране на самата медия чрез един безжизнен стопкадър.

А какво рекламира по този начин БНТ? От рекламата на телевизията не стана ясно какво ново предстои в програмата ѝ. Има сериозен проблем и в подмяната, която през едно лого се извършва. БНТ 2 ни е обявена като образователно-културен канал, въпреки че досега БНТ 2 не е с подобна програмна схема. БНТ 3 не съществува в документите на СЕМ, както и БНТ4. Има лицензия за БНТ HD и за БНТ Свят, а не за БНТ 3 и БНТ4. Най-неприятното е, че по трите други канала гледаме програмни елементи, повтаряни по БНТ 1. С други думи, телевизията рекламира нещо, което съществува само в логовата му концепция.

През лятото на 2018 г. БНТ 1 излъчи „Капитан Петко войвода" и „Войната на таралежите" - с други думи, повторенията на старите произведения, които досега въртяха в програмата на БНТ Свят, бяха пренесени в БНТ 1. Като извадено от 70-те на XX век изглежда предаването „Пътеки" на Деница Атанасова-Гергова – претенция за духовност, разказана в смачкани на екран снимки, редуване на телесна с катарзисна информация...

Водещата в кафяв сукман говори за пътя към себе си, мисионерски протяга ръце нагоре, а после почват рецепти за „смутита" - говорителски глас каканиже рецептата на „смутито" с лек диалектен привкус. Иначе предаването било за пилигримите. Нерде „смутиту", нерде пилигримите! Предаването „Пътеки" е само конкретен пример за цялата претенция на управляващите БНТ във вече преполовения им мандат. *Мисията на БНТ е да запази отговорността за изграждане на обществен интегритет, плурализъм, култура и да дефинира гражданското самосъзнание. Важен фактор за успеха на тази мисия е активният контакт със зрителя, който от пасивен наблюдател на телевизионното съдържание се превръща в активен участник и съавтор*. Звучи като платформа на политик без партия. Как съавторът-зрител изгражда обществен интегритет, барабар с култура и плурализъм, може само някой БНТ-мисионер да обясни.

След края на лятото предаванията наизлязоха на парче. „Вечната музика" е обявено като предаване, което *популяризира двата основни музикални жанра сред широк кръг зрители и особено сред младото поколение*. По БНТ 2 регионалните центрове са заети да правят предаването „60 минути за култура". В него възстановките на исторически събития се редуват с национално значимите събития на институциите в градовете. Регионалната култура има значение само ако е „исторически национална". Блокът „Денят започва с култура" бе заменен с „Култура.бг" – изпратен в по-късен час. После бе върнат в часа, с който все пак немалка част от зрителите му свикнаха. Експериментът включваше нещото, наречено „100% будни". В едно от изданията му разговорът с музиканта Иво Димчев, който можеше да бъде малко повече за уникалността на представленията му, се редува с разговор за болежки и за осиновители. Може би в стремежа си да образова по всевъзможни теми, в момента много повече телевизията е отворена за кой ли не. Време е сега програмните ѝ директори да разберат, че да каниш хора по всевъзможни информационни поводи в ефир все още не е плурализъм. Резултатът от образователния хъс на ръководството е, че налага разбирането за културата като онова нещо, което можеш да си закичиш на ревера.

Жана Попова

90 години Рангел Вълчанов

Рангел Вълчанов е най-неуправляемо артистичният човек и режисьор по тези ширини. Отиде си преди 5 години, а продължава да липсва болезнено. И днес би навършил 90.

Рангел бе самата игра - пред камера, зад камера, на кино, на сцена, на тв-екран, на маса, на тераса, на море, на тепе... Съжаляваме непозналите остроумието му, невиделите маймунджулуците му...

Той е филмовият ни колос без „Златна роза", но пък с всенародна убеденост, че няма друг като него. Рангел е уникатът на българското кино, без чиято вулканична фантазност то би било далеч по-хилаво. Филмите му изпреварваха времето – породисти и свободни, те се движат из историята на българското кино като немирни птици. От забранения „На малкия остров" (1958), през гениалния „Лачените обувки на незнайния воин" (1979) до рекапитулационния „А днес накъде" (2007) Рангел създаде автономен свят от потиснатост и свобода, любов и порив, спомен и документалност, сън и реалност, тъга и радост...

Пред мощното му присъствие капитулираха не само граници, фестивали и власти, а и самата възраст - както експериментираше или разсмиваше, Рангел надхитряше биологията. И дори останал безмълвен, с шопския си инат пак не се даваше. Когато престана да снима, Маестрото от Кривина започна да пише щури и проповеднически книги. Докара ги до три: "Всички ще умрем, а сега наздраве" (2010), „Ура! Най-после и онемях!" (2012, изд. „Жанет-45"), „Хем съм сам, хем няма никой" (2013, изд. „Сиела").

За Рангел и с него Коста Биков направи вълнуващия документален филм „Пътешествие между два филма" (1998, „Златен ритон", поделен с „Орфей и говедата" на Здравко Драгнев). Сега, 20 години по-късно, той снима нов филм за Рангел. Какво ли ново ще ни каже? Сигурно е, че уникатът Рангел ни липсва.

К

Награди на *Златна роза*

От 27 септември до 4 октомври във Фестивален и конгресен център – Варна се проведе 36-ят Фестивал на българския игрален филм „Златна роза".

Международното жури за пълнометражни филми бе в състав: Диана Добрева (председател), Войчех Тодоров, Илиян Джевелеков, Руди Тайхман (Германия), Хелийн Герицен (Холандия). И реши:

Голямата награда „Златна роза" - **„Áга"** (България/Германия/ Франция), реж. Милко Лазаров;

Специална награда на журито – **„Възвишение"**, реж. Виктор Божинов;

Голямата наградата на град Варна – **„Далеч от брега"**, реж. Костадин Бонев;

Награда за дебют – **„Ирина"**, реж. Надежда Косева;

Награда за телевизионен филм - **„8'19"**;

Награда за режисура – **Милко Лазаров** за „Áга";

Награда за сценарий – не се присъжда;

Награда за операторско майсторство – **Калоян Божилов** за „Áга";

Награда за женска роля – **Мартина Апостолова** в „Ирина", реж. Надежда Косева, и **Егле Микулионите** в „Чудо" (Литва/България/Полша, реж. Егле Вертелите);

Награда за мъжка роля – **Александър Алексиев** за „Възвишение", реж. Виктор Божинов;

Специална награда за оригинална музика – **Веселин Митев** за „Живи комини", реж. Радослав Спасов;

Награда за поддържаща женска роля – **Ангелина Славова** за „Живи комини";

Награда за поддържаща мъжка роля – **Димитър Коцев-Шошо** за „Живи комини";

Почетен диплом за оригинална идея за детски пълнометражен филм - **„Смарт Коледа"**, реж. Мария Веселинова.

Награда за цялостно творчество – **Георги Дюлгеров**.

Награда на Ню Бояна Филм и Дани Лернер - **„Áга"**.

Награда на Съюза на българските филмови дейци – **„Ирина"**.

Награда на гилдия „Критика" при СБФД - **„Áга"**.

Награда на публиката – **„Смарт Коледа"**.

Международното жури за късометражни филми бе в състав: Алек Попов (председател), Андроника Мартонова, Рая Пеева, Павел Вучкович (Сърбия). И реши:

„Златен ритон" за късометражен филм – **„Гората на Димо"**, 2018, 28 минути, реж. Христо Симеонов.

Връчва и 2 диплома: на **„Брак"**, 2018, 21 минути, реж. Слава Дойчева; **„Мост"**, 2018, 39 минути, реж. Явор Веселинов.

Специална награда на журито (диплом) на **„Диагноза"**, 2018, 28 минути, реж. Камен Коларов.

Награда на гилдия „Критика" при СБФД за късометражен филм – **„Гората на Димо"**.

К

In memoriam

Живот, низ от музикални събития

Монсерат Кабайе (12. 04.1933- 6.10. 2018) притежаваше изключителния талант да направи живота си низ от музикални събития, в които протагонист бе самата тя. Колегите ѝ я описват като човек с голямо сърце, с щедрост, с изключителна интелигентност, витален характер, с чувство за хумор. Певицата Кабайе е извънредно музикална, притежава „лирико-спинтов сопран с лека колоратура", изучава гласа си перфектно, полага необходимите труд и усилия да го накара да звучи като знак, като гласа на Кабайе. Например, когато редакторът на Opera News Робърт Джейкъбсън я пита дали винаги е имала способността да произвежда прочутите си дълго държани пианисими, тя казва: „Не". Чува ги в запис на големия испански тенор Мигел Флета. „Той пееше невероятно в пианисимо без никакъв фалцет. Реших, че и жена може да ги направи и тази мисъл ме обсеби. Опитах, но не стана нищо – разказва му Кабайе. „Попитах моята преподавателка и тя ми каза: „Разбира се, че ще можеш да ги постигнеш. Това е единствено въпрос как тренираш своето дишане, как си представяш не звука, а духа. Гласът никога не седи, а плува върху духа." Така имам тези пианисими, защото се научих да ги постигам."

Въпреки качествения глас с много красив тембър, кариерата ѝ тръгва бавно. До 30-годишната си възраст тя има договори в Базел и в Бремен, но повече учи репертоар, отколкото да го показва. (Изключение е успешният ѝ дебют във Виенската Щаатсопер през 1959 г. в „Саломе", за който получава златния медал за сезона на прочутата оперна къща.) Използва немския период, за да гледа и слуша спектакли на любими певици, като Елизабет Грюмер в опери на Моцарт, Елизабет Шварцкопф като Маршалката, Лиза дела Каза като Арабела. От средата на 60-те започва нейният триумф – през 1965 година замества в Карнеги хол Мерилин Хорн в „Лукреция Борджия" и фурорът, който предизвиква там, всъщност е началото на световната ѝ кариера. Освен стандартния оперен репертоар - Вагнер, Рихард Щраус, Моцарт, Верди, Пучини, Чайковски, Дворжак... тя с удоволствие се впуска в представянето на роли от много по-редки заглавия. „Да учиш нова опера е като да получиш нов живот. Предпочитам постоянно да се обновявам чрез непознати роли вместо непрекъснато да повтарям това, което вече съм научила и правила. Искам да знам къде е гласът ми сега, а не къде е бил преди време." Редките заглавия, които пее, са от Глук, Салиери, Росини, Николо Пичини, Спонтини, Масне и Респиги.

Предпочитала е да учи новите си роли в ранната утрин, защото тогава умът е „спокоен и отпочинал". Дневният ѝ режим: посвещава два часа на музиката, два часа на гласа, 1 час за наизустяване и 1 час за нещо друго, което изисква припомняне.

Записът ѝ на песента „Барселона" с Фреди Меркюри, който я счита за певицата с най-добрия глас в света, я прави популярна и сред всички почитатели на попмузиката.

Животът ѝ носи поредица от тежки проблеми със здравето – тя преживява бъбречна операция, инфаркт, мозъчен тумор... и продължава. Прибавя към оперната история не само своето изкуство на белкантова певица с много красив глас, с рядък обем и сила, но и специфичната си способност да нюансира впечатляващо всяка своя вокална партия с деликатен подход към дадения стил. С една рядка музикална култура.

Българската публика се срещна с Кабайе през 2000, 2013 и 2016 година. Тя не напусна сцената почти до края на дните си. Но създаденото от нея в дълголетната ѝ кариера ще се помни и ще се предава на поколенията.

К

Ъгълче за средата

Пречистващата сила на архитектурния скандал

В началото на 50-те години на миналия век Константинос Караманлис, тогава министър на благоустройството в Гърция, възлага на 60-годишния архитект и професор в Атинския технологичен институт Димитрис Пикионис проектирането на нова система от пътеки, която да улесни достъпа на посетители до Акропола и да го свърже със съседния хълм Филопапу. Масовият туризъм тепърва започва да открива Гърция, а районът на Акропола е гол и пуст терен, обрасъл с трева и със съвсем примитивна пешеходна зона. Между 1954 и 1957 Пикионис и неговите студенти проектират и изпълняват (понякога със собствените си ръце) прочутата система от пътеки и площадки за наблюдение на Акропола, която покрива площ от около 80 000 квадратни метра. Проектът създава поредица от емоционални преживявания, дирижирани гледки и изненади, театрално манипулирайки посетителя, преди той да достигне крайната си цел. Това се оказва една от най-успешните градски инициативи на Караманлис, който по-късно става последователно премиер и президент на Гърция.

Улица „Граф Игнатиев" в София. В началото на октомври 2018 в София избухна поредният скандал, свързан с ремонт на пътища, тротоари и настилки, този път засягащ улица „Граф Игнатиев" и градината около църквата „Свети Седмочисленици". Районът е централен и наситен с исторически напластявания, съответно обществено чувствителен. Проектът за ремонта бе резултат от архитектурен конкурс, проведен през 2013/ 2014, който след поредица обжалвания и преработки обяви за победител „Архитектурно дизайнерска агенция" А.Д.А (с ръководител арх. Иво Пантелеев) и тяхното решение за еднородни настилки, диагонален растер, сиви плочи, премахване на бордюри и тротоари и превръщането на ул. „Граф Игнатиев" в съвременно споделено пространство.

През май 2018 трамваите по улицата спряха и ремонтът започна. Найтясната и гъсто застроена част в центъра на София постепенно беше блокирана от строителни огради, пешеходците минаваха по сложни променливи трасета, а гидовете от Free Sofia Tour цяло лято се извиняваха на европейските си „Райън еър" туристи, че центърът е малко недостъпен, но бареме работят. С началото на учебната година пешеходният трафик по стеснените пасарелки около „Графа" се сгъсти, напрежението растеше, а когато махнаха първите заграждения и се видяха първите резултати от ремонта, скандалът избухна с първична сила. „Ремонтът на ул. „Граф Игнатиев" разгневи столичани", съобщаваха телевизиите, „На кого му дреме за „Графа", разследваха журналисти, „Ремонтите в София: Безобразие, простотия и кражба", коментираха политици, „Българският позор", обобщаваха публицисти и търсеха причините в „Колективната липса на вкус".

Какъв е проблемът. Видимите в момента резултати от незавършилия все още ремонт показват компромисни материали и проблемни детайли.

Разбира се, на този ранен етап сме все още на ниво проектантски и организационни грешки, строителните тепърва ще стават ясни, а корупцията е съвсем отделен въпрос.

Видна е **липсата на отношение към контекста**. Улица „Граф Игнатиев" е шарена и разнообразна, а църквата „Свети Седмочисленици" е със силно присъствие и трудни, задължаващи материали (бъбривият бигор и цветните тухли, например). Редно е и на сградите, и на църквата да бъде осигурена ненатрапчива, равномерна основа, за да не се обезличават в градския ансамбъл.

Видна е **липсата на прецизни работни детайли.** „Графът" не е права улица, нито уличният й фронт е равномерен. Какъвто и принципен модел на настилките да е проведен по нея, конкретните работни детайли трябва да решават проблемите при засечката между завой на трамвайни релси и диагонален растер, контакт с английски двор, вход на кооперация, местоположение на шахти и други специфики, възникващи при наслагване на декоративното проектантско решение на повърхността с подземния кадастър и инфраструктурата.

Очевиден е **лошият избор на настилки** пред църквата. Настилките изглеждат по един начин, когато плочка се гледа отблизо, и по съвсем различен начин, когато няколко хиляди квадратни метра подредени плочки се гледат отдалеч.

Къде обаче е същината на проблема?

Архитект Иво Пантелеев, който от няколко дни прави опити да се оправдае по телевизии и пресконференции, е продукт на времето ни.

Както и всеки практикуващ в момента архитект в тази държава. Като професионалист, той, както и повечето мощни проектантски компании у нас (с няколко изключения), е изграден през 1990-те. Първата проектирана и реализирана сграда на А.Д.А е административната сграда на бул. „Тотлебен" 63, публикувана в сп. „Архитектура" през 1998 и проектирана между 1993 и 1997. Разходете се по бул. „Тотлебен". Повечето нови сгради там са от същия период. Повечето демонстрират изброените по-горе компромисни материали, недомислени детайли и липса на контекст. Много от тях са зле разбран побългарен постмодернизъм или, иначе казано, агресивен инвеститорско постсоциалистически кич.

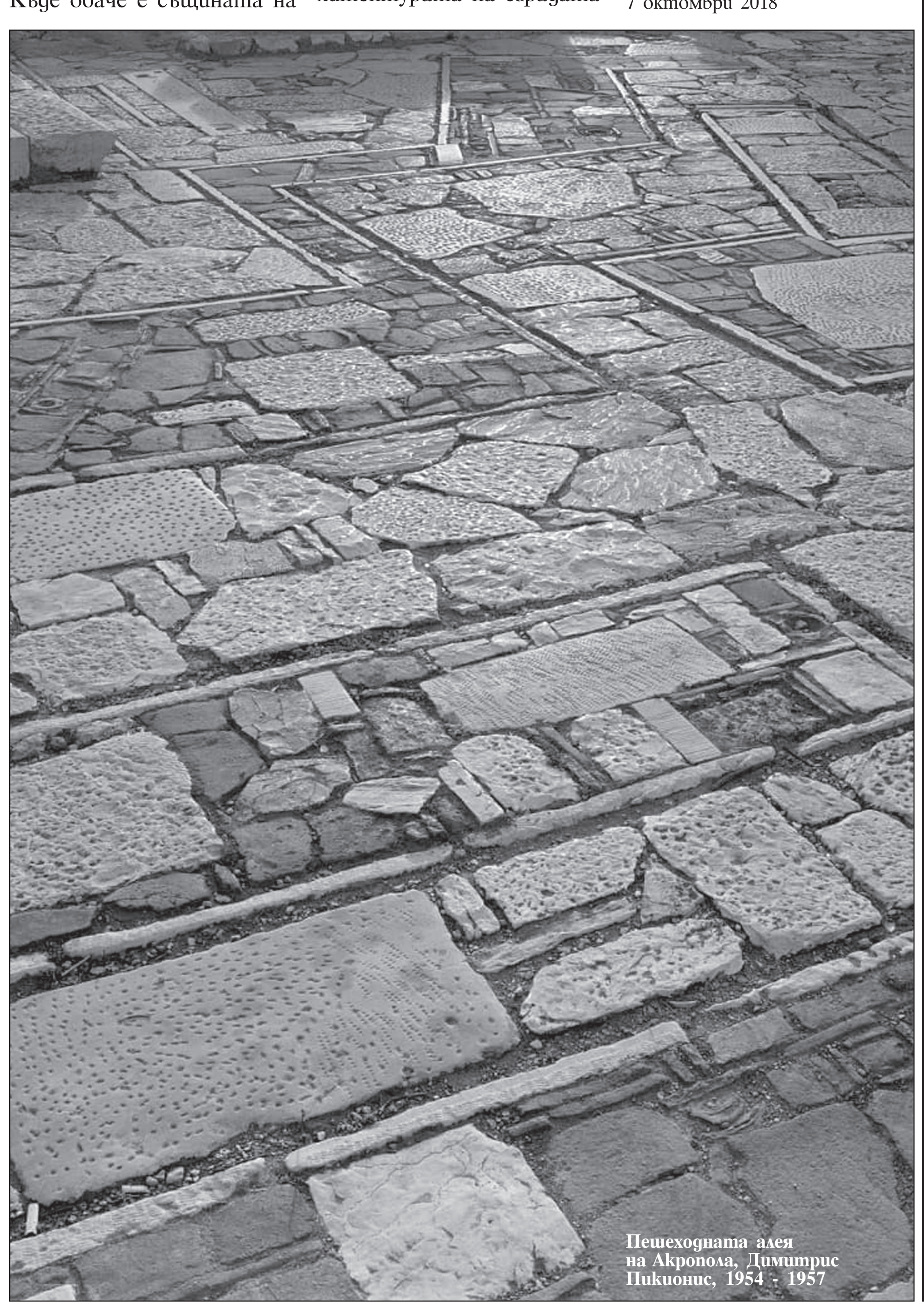
Същото това наше време е формирало инвеститори, общински администрации, строители и всички обикновени потребители. Радостно е високото чувство на естетика, което демонстрират телевизионни журналисти и обикновени интернет коментатори. Прави са - новите настилки пред църквата „Свети Седмочисленици" не са подходящи. Но градската среда със сигурност ще спечели още повече, ако всеки прояви същото високо чувство за естетика и към личното си пространство, и в професионалния си живот. Дали когато смени дограмата на жилището си спазва оригиналните исторически размер и се съобразява с архитектурата на сградата и контекста на улицата? Дали оценява оригиналните фасадни детайли и материали и прави всичко възможно да не ги наруши и обезличи с полагането на нова топлоизолация? Правят ли се задължително работни проекти с подробни детайли за всяка сграда? Каква част от личното време се жертва за авторски надзор и контрол на подизпълнителите? Дали представата за красиво и грозно е резултат от умишлено изграждане на визуална култура? Каква част от основното и средното образование заемат предмети, които изграждат същата тази визуална култура?

Между София и Атина. Какво общо има с всичко това историята на Димитрис Пикионис и пътеките на Акропола? За проекта си Пикионис подбира всеки камък и растение, събирайки колекции от мрамор и парчета тухли, свързвайки ги с бетон и зелени ивици и създавайки тотално произведение на изкуството от паваж, пейки, стълби, ограждения, решетки и шахти. Днес пътят към Акропола е сред класическите примери за регионално осмислен архитектурен модернизъм, който отчита контекста и съумява да бъде едновременно универсален и локален.

Иска ми се подобно отношение към детайла и към контекста да има при всяка намеса в градската среда у нас. А силата на архитектурния скандал да доведе не просто до подмяна на плочките пред църквата „Свети Седмочисленици" (и до някои забавни шаржове в социалните мрежи), а до качествено ново отношение към градската среда изобщо.

Анета Василева

7 октомври 2018

Пешеходната алея на Акропола, Димитрис Пикионис, 1954 - 1957

Това е старата *Култура*, която по стечение на обстоятелствата се превърна в *К* - вестник за критика, дебати и културни удоволствия.

К

Затова - **абонирайте се!**

Можете да се абонирате във всички клонове на Български пощи ЕАД (каталожен номер 165); "Доби прес" ЕООД (каталожен номер 1065), тел.02/963 30 81.

1 месец - 12 лв. **3 месеца - 35 лв.**
6 месеца - 70 лв. **12 месеца - 130 лв.**

мрежа/паяжина

Един гигантски микрочип скандал | хард

На 4 октомври Bloomberg съобщи, че агенти на китайското правителство са успели да пробутат шпионски хардуер в сървърите Super Micro, ползвани от Amazon, Apple и американското правителство и още трийсетина други организации, компрометирайки американската технологична верига за доставки.

Скандалът е гигантски. Компаниите отричат, но акциите на Super Micro се сриват тутакси с 50%; на Apple почти с 2%, а на Amazon с повече от 2%. Мобилизирана е армия адвокати, защото мирише на съдебни дела и искове за измами с ценни книжа. Bloomberg от своя страна мобилизира армия редактори-ветерани, които проверяват всеки детайл в тази история, за да не бъде допусната и най-малката неточност.

Но скандалът има предистория. През 2015 г. Amazon.com Inc. започва внимателно да души около стартъпа Elemental Technologies с намерение да го придобие и така да разшири поточната си видео услуга, известна днес като Amazon Prime Video. Elemental прави софтуер за компресиране на масивни видео файлове и форматирането им за различни устройства. Тази технология бе приложена при трансолиране на олимпийските игри онлайн, при общуването с Международната космическа станция, при преноса на снимки с дронове за ЦРУ... Според Bloomberg, договорите на Elemental с националните служби не са основната причина за придобиването, но се вписват добре в правителствените бизнеси на Amazon, като например изключително сигурния облак, който Amazon Web Services (AWS) изгради за ЦРУ. AWS, която контролира и бъдещото придобиване, наема трета компания, която да проучи сигурността на Elemental и по-специално основния продукт: скъпите сървъри, които клиентите инсталират в своите мрежи, за да се справят с видео-компресията. Тези сървъри бяха сглобени за Портландската Elemental от компанията Super Micro Computer Inc., базирана в Сан Хосе - един от най-големите доставчици на сървъри за големи и малки центрове за данни. В края на пролетта на 2015 г. по време на третото поредно тестване на сигурността на сървърите на Elemental е открит микроскопичен чип, вграден в дънните платки, който не е част от оригиналния дизайн. Amazon съобщава за откритието на американските власти и това предизвика тръпка на ужас – сървъри на Elemental има в центровете за данни на Министерството на отбраната, ползва ги ЦРУ в операциите си с дронове, има ги в бордовите мрежи на бойните кораби на военноморските сили. А Elemental е само една от стотиците клиенти на Super Micro. Според запознати, Super Micro са ползвали за подизпълнители заводи в Китай...

Bloomberg пише за почти 30 компании, засегнати от хардуера на Super Micro, сред които голяма банка, правителствени изпълнители и най-ценната компания в света, Apple Inc. Е, Apple вече не е толкова ценна.

Но как все пак стават хардуерните хакове?

Има два начина. Единият се състои от манипулиране на устройства, докато са в транзит от производител до клиент. Този подход бе осветен от Сноудън преди време като любим на шпионските агенции в САЩ.

Другият е чрез инкорпориране на нередностите по време на самия производствен процес. Лидер в това отношение е Китай. А по някои оценки Китай произвежда 75% от мобилните телефони по света и 90% от компютрите. Все пак е трудно да се повярва, защото, за да достигне от Китай до желаното място, продуктът трябва да премине през цялата тази сложна глобална логистична верига. Според Джо Гранд, хардуерния хакер - основател на Grand Idea Studio Inc, тази далекобойност "се третира почти като черна магия". Но точно това откриват американските следователи: чиповете са вмъкнати по време на производствения процес. Изглежда, че в „Super Micro" китайските шпиони са открили идеален канал за атака. Според специалистите, хардуерните хакове са нещо много по-сериозно от софтуерните инциденти, с които светът вече почти е свикнал. Те са и по-трудни за откриване, и по-опустошителни, защото на пръв поглед никаква нередност няма и всичко работи. В такива хакове шпионските агенции с готовност инвестират милиони долари и чакат с години за резултат. Много е трудно да се каже отсега кое е вярно и кое не: наистина ли китайското правителство е успяло да инсталира шпионски чипове в чувствителните американски системи или просто частната Bloomberg е стигнала твърде далеч? Ще чакаме продължението.

Райна Маркова

Честито!

Киножената

На 8 октомври **Румяна Петкова** празнува юбилей (родена е през 1948). Завършила кинорежисура във ВГИК, Москва през 1973 г. и асистентсвала известно време, тя влиза в кината ни с с документалния филм „Коминът" (1978). След това е създала още 5: „Христина" (1980), „Четирите сезона" (1986), „Междинен свят" (1995), „Чикаго" (1998), „Бари Богородица" (1998).

Интелигентна и чувствителна, Румяна Петкова е от най-силните жени-режисьори в киното ни. Игралният й дебют е „Отражения" (1982) – съвременен филм за младата Мая (Жана Караиванова) в Бургас, която търси себе си. Тъкмо с него бе отбелязан юбилея й в кино „Одеон". Със сценариста Невелина Попова ще се свърже и по-нататъшният път на Румяна Петкова: „Приземяване" (1986) и „Другият наш възможен живот" (2004). Трите филма се определят като трилогия на женската тайнственост, но без феминистки патос. А с оператора Светла Ганева са неизменно заедно: още и в 4-серийния и предизвикал горещ обществен резонанс „Гори, гори, огънче" (1994) по сценарий на Малина Томова (за обитателите на малко родопско село от 60-те до смяната на небългарските им имена през 1984) и „Разговор с птици" (1996) по сценарий на Рада Москова (за градско момченце, оказало се във волния свят на хората, свързани с природата).

След социалната мелодрама „Нашият друг възможне живот", завърнала заедно на екрана Ваня Цветкова и Иван Иванов, Румяна Петкова не е направила филм. Отдала се е на преподавателската си дейност в ЮЗУ „Неофит Рилски" в Благоевград, където е от 1993. На Фестивала на българския документален и анимационен филм „Златен ритон" в Пловдив понякога виждаме интересни работи на нейни студенти.

Румяна Петкова е от малкото български режисьори, които непрестанно гледат кино. Току-що бяхме заедно на „Златна роза", където тя следеше всичките прожекции, редом с нас, критиците. И духът й е бодър, и не се дава на годините.

Да си жива и здрава, Румяна!

Геновева Димитрова

Скопски пейзаж в мъглата*

Злото бе формализирано на 12 юни 2018 г. Не че не го предвиждахме седмици, дори месеци по-рано. Сега бе оповестено с тържествени прокламации, изявления и декларации за един проблем, при решаването на който (уж) сме „получили", а „не сме дали".

Но това, което „получихме", са съвършено общоприети неща, установени и прилагани в международната дипломатическа практика по всички краища на света от археолози с безспорен авторитет и качества. „Получихме", разбира се, и обилна доза обещания, неясни „срокове за изпълнение" в бъдеще и реки от „поздравления" от всички реални инженери на "споразумението".

Това, което „дадохме" (съставно наименование, несъществуващ „македонски език" и несъществуващ „македонски етнос" посредством една произволно определена националност), **легитимира в бъдеще иредентизма на нашите съседи с гръцки „печат".**

С други думи, „(съз)дадохме" една парна машина за иредентизъм (съставно име) и много силно **„гориво"** за нея („език" и „етническа принадлежност"), която да бъде задвижвана от своите вдъхновители.

Освен това, „дадохме" без бой онова, което бе основната цел на всичките ни международни „приятели", а именно „карт бланш" и премахване на всички възражения относно влизането в Европейския съюз и Атлантическия алианс.

Във вътрешен план се представя като огромен успех фактът, че съставното име на държавата на скопяни ще се прилага за **всеобща употреба (erga omnes).** Човек се пита най-вече защо очевидни неща се представят като „огромен успех", когато всичко друго би било в тотален разрез с общата логика. И не само това: въпросното erga omnes (за всеобща употреба) всъщност отпада в момента, в който (предполага се) бъде прието, тъй като в самото Скопие *(има се предвид държавата – бел. прев.)* ще се ползва само втората дума от съставното наименование, тоест, „Македония" и „македонци"!

Това не е всичко. Пълното прилагане на erga omnes (където е приложимо) ще "зависи" от постепенното напредване на преговорите за присъединяване, без дори елементарно прогнозиране какво би се случило, ако такъв напредък не се случи!

Всъщност, името „Република Северна Македония" превръща една провинция на бивша Югославия в страна при положение, че Гърция притежава най-голямата част от „географска" Македония (и абсолютните 100% от гръцката, тоест, Антична Македония), България – друга нейна част и Албания – една малка част от нея. Защо да е „успех", когато една страна, притежаваща само малка част от „географска" Македония, монополизира името (дори и в съставна форма) при положение, че няма абсолютно никаква историческа, етническа и културна връзка с него? Това нормално ли е? Има ли някакви допирни точки с разумното и реалността, за да се счита за успех?

Гърция „припознава" като „македонци" исторически несъществуващ (в буквалния смисъл) етнос, в чийто разнороден състав влизат славяни, албанци, цигани и прочее. Също така признава „македонски език", който никога не е съществувал и не съществува и днес! Един българо-славянски диалект, появил се в региона десет века след епохата на Александър Велики, сега е признат „едно към едно" от не познаващи историята личности като „македонски език" – в ущърб на истината и в разрез с историята и реалността!

Здравият разум казва, че гражданите на „Северна Македония" ще се наричат северномакедонци **(не само Македонци)** и че езикът на най-голямата етническа група (лично аз смятам, че това са албанците), тоест, на славяните, ще е „славомакедонски", но в никакъв случай само **„македонски"**!

Иначе, „изричното разграничаване на гръцките македонци, на древната гръцка култура, езика и региона, в който живеят", и "приемането" на всичко това от Скопие въобще не означава, че ще бъде спрян иредентизмът с неговата „парна машина" и „горивото", с което сме я снабдили!

Възторгът от „промяната на конституцията" и „отпадането на иредентистките разпоредби" също са в реда на нещата, тъй като е невъзможно една страна да промени официално името си, без да промени името си в конституцията, както е невъзможно и да се влее в европейското семейство и НАТО с иредентистки тези в официалната си конституция!

Всички страни, които са признали в рамките на двустранни споразумения държавата на Скопие с нейното конституционно име, изрично упоменават, че това положение е временно и ще се промени автоматично, след като бъде постигнато окончателно споразумение с Гърция относно наименованието на страната. Същото важи и за всички международни организации, които използват временното име „бивша югославска република Македония". Е, къде е „успехът" тогава?

Извод: „ликуваме", защото връчихме на съседите си - скопяни, албанци и цигани - всичко: несъществуващи (исторически и културно) име, език и етнос – чрез признаването на една несъществуваща национална принадлежност. Отворихме пътя за присъединяването им към Европейския съюз и Атлантическия алианс, за което те буквално примират. Анкетни проучвания в съседката ни показват, че повече от 60% от анкетираните заявяват подкрепата си за решаване на спора за името с цел да се ускори присъединяването на страната към ЕС и НАТО. Това значи, че голям процент от населението на съседната държава не би имал нищо против име, не включващо думата „Македония" – а точно това искаше Гърция!

Решаването на спора за името от Президента на скопяните „по телефона" очевидно бе резултат от непреодолим натиск. Нашите мощни „приятели" и „съюзници" поискаха решение тук и сега - естествено, без да се съобразяват с „формални" понятия, като „история", „култура", „хилядолетна културна традиция", „историческа реалност" и други подобни.

Нещастието на Гърция се корени в това, че докато траеше непреодолимият натиск, „политическата ни система" не оказа очакваната, нужна и силна съпротива.

Нашите политически управници слязоха до нивото да приемат провеждането на референдум в Скопие, като по този начин бъдат одобрени всички „кражби", но забраниха на гръцките граждани (тоест, на жертвите на тези кражби) да изразят своето мнение чрез референдум!

Това, всъщност, са причините, поради които нашата политическа власт получи буря от международни „ръкопляскания", потупвания по гърба и номинации за „Нобелова награда" за своя „реализъм"!

Дали не прибързват всички? Скопският пейзаж все още тъне в абсолютна мъгла. Той има да извърви дълъг път - труден, непредсказуем и проблематичен. Всичко, проектирано върху хартия и приложено до момента, може да се срине като кула от карти заради нещо, което даже не подозираме.

Разбира се, ние изпълнихме своя „дълг": предадохме и раздадохме всичко. Да видим сега какво, кога и дали ще получим!

Леонидас Кумакис

Xanthitimes, 18 юни 2018 г.

P.S. Опасните илюзии, че Скопие ще спазва обещанията си в бъдеще в замяна на неща, „осребрявани" веднага, рискуват да напишат още една черна страница в дългата история на елинизма – от статия на същия автор в **„Македонски въпрос: Нула Час", 17 май 2018 г.)**

Превод от гръцки **Радослава Нейкова**

*** препратка към филма на Тео Ангелопулос „Τοπίο στην ομίχλη" - „Пейзаж в мъглата" – бел. прев.**

Леонидас Кумакис е юрист и писател, член на International Hellenic Association (IHA)

Македонският парадокс
(Референдум, който ни изкарва малоумни)

Парадокс до парадокс. Македонски, драг читателю, раздробен на хиляда парчета, както е раздробена в рояци мухи и други гадинки ламята, която я убива Хубавият светец на коня. Онтологически, идентичностен, исторически, морален, етически, естетически, философски, географски, антропологически и какъв ли не още парадокс. Но коя всъщност е ламята, основният македонски парадокс сега, от който се множат кажи-речи всички други? Правилен въпрос. Е, това е шашавият, идиотски, идентичностен парадокс, че се преименуваме на Северна Македония и северномакедонци, а при това си удържаме идентичността, първо онтологическата, а после и историческата, което си е пример на антологическа глупост.

А аз твърдя, драги читателю, че македонците (те ме интересуват във връзка с този проблем), които мислят така, имат не само морален, но в случая – и ментален дефект. Да, ако не са способни, като председателят на МАНУ (Македонската академия на науките и изкуствата – бел. ред.) и някои други „интелектуалци" на една проста логическа операция по тази тема, това, което за разлика от тях знаят нашите селяни със здрав идентичностен инстинкт и нагон за съществуване в своя автентичен онтологически и исторически код. Защото име, на което му се поставя добавка, е деструкция на неговата предходно автентична изворна идентичност...

Иначе защо биха го променяли нашите южни геноцидни съседи и колонизаторска Европа, чиято цел с разните предишни геноцидни подходи към нас е била изтриването на един народ от културно-цивилизационната свяст изобщо на човечеството. Обаче онова, което е най-ужасно в целия този гробарски план, е, че и нашето правителство със Заев и една част отродени Македонци сега участват, конкретно провеждат на дело този план извън всички норми и с най-голяма акрибичност. Ето, такъв е, драги читателю, основният македонски парадокс...

Да. Все пак, за щастие, този народ има здрава идентичностна тъкан, която сега се отделя от гюбрището на предателите и фарисеите, и не е глупав. Има разлика между немощен, потиснат и глупав, въпреки че сега при нас, като исторически миг, глупавите, подкупените и аморалните, а не моралните и умните, са мощни. И това е македонски парадокс. Референдум? Този сега на 30 септември е един от най-големите идиотизми на това правителство. Има аргументи за това мое твърдение. Силни. Тук е преди всичко идиотски композираното три в едно (а съществува в него и четвърти, подло скрит компонент) запитване: „Дали сте за влизане в ЕС и НАТО чрез приемане на спогодбата с Гърция?". Анализ. Първо, ЕС и НАТО са отделни неща, макар че по моралния си дефект са едно. За тях трябват два референдума!

Геноцидният пък договор с геноцидната за нас Гърция е въпрос за трети референдум. Е, сега за скрития, за подло скрития жокер в този референдумен хазарт на Заев и неговата погребална коалиционна процесия, която води към гробищата, на погребение, завинаги („Боже, прости им, защото не знаят какво правят") милениумската македонска идентичност. Скритото в това триделно, а всъщност четириделно (но подло с четвъртото) запитване е Името. То, за да не се усетят властите, трябва да бъде ликвидирано с гордото и същевременно глупаво референдумно запитване от нашето/ненашето правителство. Безкрайна перфидност, макар и безкрайно прозрачна, с която здравият македонски народ, който иска вечно да стои във времето със своето от Господ дадено и заслужено автентично Име, се прави на дебилен, глупав, кретенски. А всъщност се прави от тези, които са такива. И това е също така македонски парадокс. Мухите и гадинките от убитата ламя се множат.

Толкова. Току чета серия истерични текстове на тема Русия. Един от тях във връзка с австрийския вестник „Куриер", според който Великата Матушка демек дала някакви пари на ДПМНЕ и някои други (Македонски манифест е далеч от тези събития), за да минират идиотския референдум, който и така с нищо, както каза гeният Заев, не е обвързващ. Тия ще си свършат работата с геноцида институционално, защото за това им е дадена зелена светлина и от Брюксел, и от Вашингтон. И от ООН, чийто председател Гутиериш, който сякаш е внук на фашисткия португалец Салазар, първи поздрави геноцидния договор с Гърция, унищожавайки така онзи славен параграф от законника на неговата организация за правото на всеки народ да стои в своето име и идентичност. Добре. Страх от русите да не са дали някоя пара на някой антиамериканоид. Ами какво става пък с огромните пари на Сорос и USAID, изтресени в Македония за онези типове, които подготвяха акрибично този геноцид на македонския народ? А? Това е наред, а руското – не. А? Неправителствените Соросови типове при нас и насън се мокрят от страх в постелята, само да им донесе на възглавницата техният ангел името Русия. Съжалявам ги. Техният макартизъм е страшно жалък. Добре, аз съм русофил. Откровено съобщавам: Путин ми е симпатичен, но моето русофилство са темели върху руската поезия, от която съм превел над 30000 стиха на техните най-блестящи имена на поети: Пушкин, Лермонтов, Тютчев, Блок, Цветаева, Ахматова, Пастернак, Манделщам, Бродски... Друга работа е, че аз много пъти съм писал за руското негативно отношение към Македония, въпреки че тя е задължила Матушка Русия за вечни времена, преди всичко с нейното християнизиране и описменяване.

Така. Още един от многото глупави македонски парадокси: Заев му се извини на Борисов за това, че нарекъл Илинденското въстание македонско, а то да било, както го дефинира крайно истеричната Екатерина Захариева (която в това отношение носи мозъка на Божидар Димитров) географски македонски, но исторически българско. Българска франкенщайнска представа, за която рядко ще се намери адекватен пример в света. Обаче и сега, по отношение на това, под въпрос е Заев. Той нека му се извинява от свое лично име на Борисов, нека си лиже нечистотиите лично той със си своя език, а не да употребява за тях невинния и чист език на народа. (Македонски, а не северномакедонски.)

Да. Парадокс до парадокс. Кой от кой по-горчив. И накрая, драги читателю, да не забравя и тази т.нар. охридска група (Льо Роа, Карл Билд, Робъртсън, Солана...), дошла повторно при нас като оформено групово тяло на смъртта от страна на Сатаната, да присъства на тържествената церемония, заедно със Заев и правителството, на погребението на Македония и на македонците. На погребението на македонската онтологическа и историческа идентичност. Завинаги. Те са, да употребя едно Юнгово понятие, сянката на несъзнателното, което не умее да се изкачи в съзнанието и надсъзнанието, сянката на субтилно, софистицирано повампирения Трети райх. Възобновеният европейски фашистки вариант. Не прекалявам. Защото нима не е всеки вид геноцид фашизъм, какъвто е и този сега над Македонците - идентичностен, по-страшен от физическия. А тази охридска група на европейските сатрапи именно го подготвяше и сега го поздравява - македонския идентичностен геноцид, драги читателю. Нали? Вижда се и от самолет. Но Исус казваше: „Който има очи, ще види, който има уши, ще чуе". А такива като тях не само очи и уши, но и сърце, и душа нямат. Па и ум, тъй като мислят, размислят и чувстват единствено с червата и с това, което е малко по-долу от тях.

А Европа. Тя не поумня даже и след двете големи катастрофи, Първата и Втората световна война, която сама си ги подготви садистично не само за свое, а и за страдание на света. Не знам дали съм пророк или не, но сигурен съм, че за това, което прави на Македония и Македонците, също така ще плати с нова голяма катастрофа, от която, както след Втората война, пак ще излезем преродени. Ние сме витални не само за смърт, но и за нови раждания. Винаги. Толкова...

Ефтим Клетников

Нова Македония, 05.09.2018

П.П. Забравих, драги читателю, Ако правителството с премиера има право, което не му е дал народът, на един мръсен референдум, имаме право и ние. Аз и Ти. Бойкотираме! Не позволяваме да ни правят на малоумни.

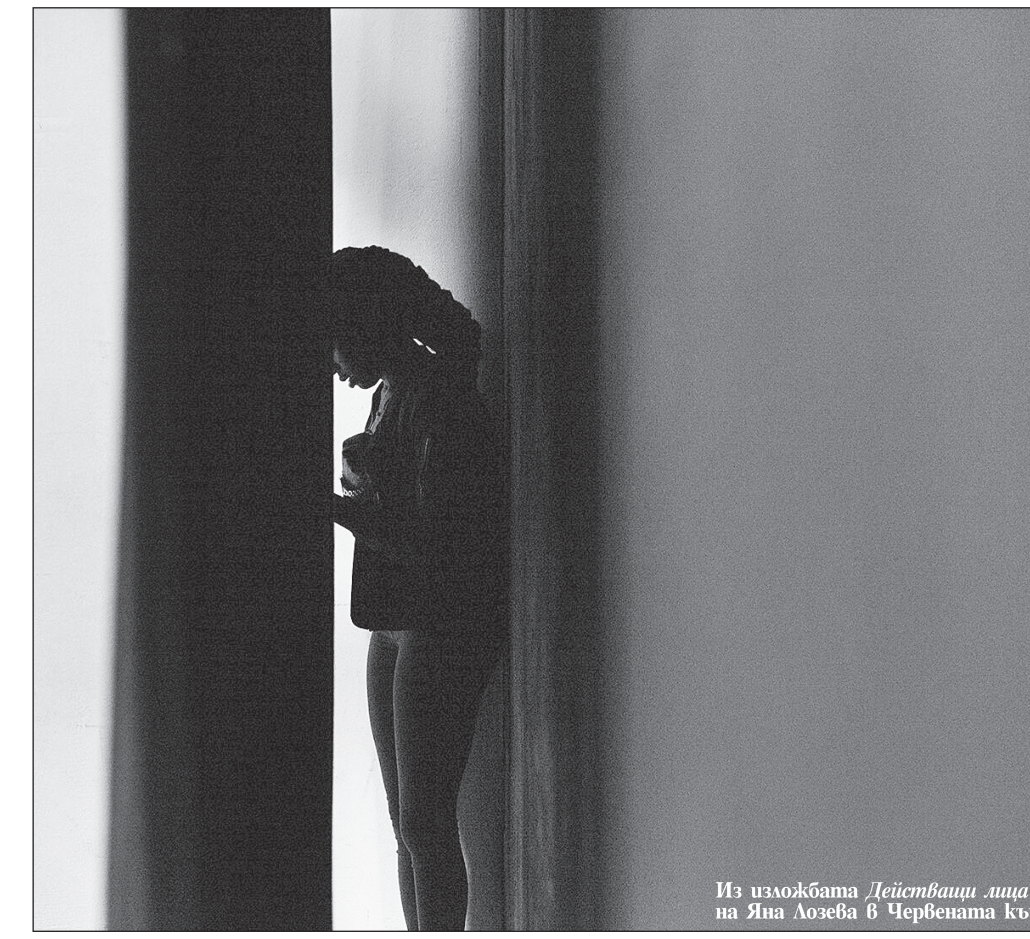
Адаптация на книжовната българска норма **Георги Георгиев**

Бъдещето?

*През 2012 г. Зигмунт Бауман заяви пред екип на вестник „Култура“: **„Бъдещето не съществува. То е всичко това, което вие и аз правим чрез своите избори.“** (вж. бр. 40/ 23 ноември 2012). Шест години по-късно се обърнахме към млади поети и писатели с предложението да си представят нашия свят след трийсетина години. Тук публикуваме получените отговори.*

К

Из изложбата Действащи лица **на Яна Лозева в Червената къща**

Съществува или не съществува?

В разпространеното разделение между децата на четящи исторически романи и предпочитащи научнофантастичните, аз бях от първите. Интересувах се от научнофантастични романи само ако ставаше дума за пътуване назад във времето. Това не се промени особено. В бъдещето има нещо неизбежно, дори неумолимо. Носим се към него със скорост 60 секунди в час. На едни от най-важните въпроси, дори най-прецизната *big data* не може да даде отговор, а ако все пак се осмели, той би бил нещо като 42. Бъдещето без конкретна идеологическа дреха не е нищо друго освен неразопаковано настояще. Преди щастието се очакваше да настъпи почти с механическа точност след 20 години под формата на реален социализъм. Впоследствие се оказа, че предзадаването на конкретни времеви рамки е твърде рисковано, защото тези срокове текат твърде бързо. После неолиберализмът погреба Историята, а тя възкръсна, безмилостно и безмилостно. Или пък не? Ако гражданин и потребител са се превърнали във взаимозаменяеми понятия, то бъдещето ще се олицетворява от два индивидуални трепета – краткосрочен, под формата на ежемесечното извлечение с текущото състояние на ипотечния кредит и дългосрочен – чрез новините за поредното вдигане на пенсионната възраст. Никакви външнополитически катаклизми няма да могат да изтръгнат потребителя X (Y или Z, в зависимост от поколението) от кататонията му.

След тридесет години бихме могли да бъдем 2048. Да кажа „ще сме“, би било твърде амбициозно. Нямам особени предположения, нито намерение да заравям капсули на времето. Имам някои въпроси, чиито евентуални отговори остават индивидуални и плод на субективни възприятия, а те невинаги са в права пропорционалност с конкретни икономически показатели. Дали в своето развитие гражданите ще застинат в еволюционната фаза на потребители, или ще се превърнат в нещо, по-скоро приличащо на акционери, тъй като държавата ще се стреми да конкурира и имитира корпорацията? Ще продължава ли да се отваря ножицата между публичното здравно осигуряване и невероятните открития в областта на медицината? Дали Джон Роулс ще се окаже прав и вместо адвокати, пледиращи с тоги пред уморени и видимо отегчени съдии, няма да видим компютри, които изчисляват за секунди оптималните параметри на решението на дело, което през 2018 все още би отнело стотици часове и би ангажирало усилията на десетки юристи в продължение на месеци? Ще бъдат ли променени конституциите, за да защитават правата на роботите и ще се смята ли за дискриминация, ако робот е съдия по дело между друг робот и човек? Ще има ли Съвет за сигурност на ООН пет постоянни страни-членки? Какво ще дойде след емотиконите? В съотношението публична-частна сфера, ще бъде ли частното окончателно изтикано в ъгъла? Ще унищожат ли окончателно социалните платформи идеята за гражданско общество? Нямам отговор на нито един от тези въпроси, но се надявам някой все още да рискува и да издава енциклопедии на хартия с твърди корици и дебели подшити гърбове. Засега те се оказват забележително издръжливи.

Момчил Миланов

Момчил Миланов (1986) е Judicial Fellow в Международния съд на ООН в Хага, докторант и асистент по международно публично право в Университета в Женева. Предстои публикуване на първата му книга.

Някои положения в науката звучат като метафори и това винаги е правило силно впечатление на лаиците като мен. Когато за пръв път прочетох, че *бъдещето зависи от топлината*, това остана в главата ми задълго. Красотата на фразата предхождаше самото обяснение, а то винаги има разомагьосващ ефект – казва ти се просто, че топлото се движи към студеното и това кара бъдещето да е различно от миналото. Посоката на времето е свързана с топлообмена и първосигнално това прилича на любов, красиво е – топлината пътува към студеното тяло. После се оказва, че работите, общо взето, вървят на зле. Чаят ще изстине, защото ще даде топлината си на стаята, счупената чаша най-вероятно няма да събере парчетата си от пода.

Времето не е грижовен баща, напротив – ходът му гарантира, че нещата ще се скапят, и то закономерно. Живеем в блус. Вторият закон на термодинамиката и досега ми звучи като поанта в някаква елегия – всичко се движи необратимо от ред към хаос, ентропията нараства, спукана ни е работата. *Трите стрели на времето*, макар Хокинг да ги описва духовито, имат за мишена света ни и някой ден ще го уцелят – пък ако ще и да е след десет на двайсет и шеста степен години.

Спомням си как малкият Алви от „Ани Хол“ беше депресиран, защото Вселената се разширява (за разлика от България), следователно всичко е безсмислено и няма защо да си пишеш домашните. Според мен, момчето е било разтърсено от силата на метафората, а не толкова от безрадостната прогноза, която науката дава за бъдещето. В крайна сметка, какво ни засяга естественият завършек, ако е след десет на двайсет и шеста степен години – това са твърде много нули дори и за най-чувствителните. Но съвсем друго е усещането, когато самата физика те убеждава, че живееш в стихотворение и ти говори за някакви стрели на времето, за разширяваща се Вселена, за пространство, което се усуква и за неща, дето ги има, само ако ги гледаш.

Участието в това стихотворение на света ми е много по-интересно от всяка визия за бъдещето – и мрачна, и щастлива, и равнодушна. Може би затова не обичах научната фантастика като по-малък и не обичам врачки и политически анализатори като по-голям – не искам да знам какво ще стане. Така или иначе поезията си пада повече по миналото. Разбира го по-добре от историята и, подобно на физиката, знае, че сме *сплетени* с него.

Поезията е обратното на self-help литературата, която те убеждава да гледаш само напред и да живееш само сега. Тоест, да си докараш доброволно амнезия. Не, мерси. По дяволите целия self-help, нека направим миналото красиво, защото настоящето е нелепо, а бъдещето не съществува и не знам какво да кажа за него. В момента някой чете този брътвеж от екрана на вълшебния си телефон и умува дали да го удостои с въображаем палец – такова е бляскавото ни настояще. Стискам реалните си палци за света след 30 години, съзнавайки, че не мога да направя повече. Щом научното писане се опира на метафората, какво остава за ненаучното? Всичко, което ви казвам, е пълно с трикове, хватки и номера. Пишещият е трикстер по неизбежност.

Единственото нещо, което знам със сигурност, е, че все пак е за предпочитане световното стихотворение да бъде любовно. Може би наистина топлината пътува от любов и ако всичко така или иначе ни убива и поражението е неминуемо, то по-добре е любовта да ни убие утре, отколкото глупостта днес. Можем да обикнем и самата загуба.

Иван Ланджев

Иван Ланджев (1986) е автор на няколко стихосбирки и една книга за Лев Толстой. Работи като преподавател и като сцена

Ако бъдещето е в изборите, то тогава няма да ни отмине нито доброто, нито лошото. Заради автоматизацията може и да има повече свободно време, но може да има и по-малко смисъл в него. Във виртуалните онлайн светове, може би, ще бъде по-уютно и безопасно от реалния, но опорите в реалността ще станат наистина чупливи и крехки. Корените ще бъдат в небето, в някой цифров облак, а не на земята. Половете и сексуалността ще се доразмият, което не е нито добро, нито лошо. Може религиозният фундаментализъм да се преобрази в старомоден и аналогов фанатизъм. Най-вероятно екологичната катастрофа няма да бъде избегната. Икономическата, хуманитарната и бежанската също. Необходимостта от ценности може да наложи промяна в образователните планове и да се изучават дисциплини (на теория и на практика) като „разговор“, „докосване“ или „съчувствие“. Или коренните им противоположности. Човек най-вероятно ще доизгуби и малкото си останала в тайна интимност. Обществото би могло да се окаже още по-обсебено от контрол, наблюдение и наказания. От калкулиране, предопределяне и остойностяване на ценността и достойнството на човека. Не по факта, че е човек, а по монетарната му (или друг вид) полезност. Тя може да бъде определяна от бездушен алгоритъм, който най-вероятно няма братски и съчувствено да мисли доброто на човека. Най-вероятно колонията на Марс ще бъде обявена за успех, даже и да е провал. Биотехнологиите ще се окажат нож с две остриета. Дори не мога или не искам да си представям какви ще са книгите, музеите, концертите, галериите и филмите. Тъжни изследвания за окончателно изгубената идентичност и цел? Бляскаво красиви картини и клипове за масово поразяване и вайръл харесване? Илюзорни и безсилни обещания за изход от припряността и ускореното темпо и от нарастващото чувство за неудовлетвореност, недоволство, безпокойство и безтегловност? Подсладителите на съществуването най-вероятно ще са легион, горчилката ще е в ядрото на почти всеки, а чистите горски извори, метеорите на радостта, невинността на росата, надеждата за безвремие, усещането за спокойствие и откровението на изгрева, който скришом нашепва за промяна може да изчезнат. Или по-лошо – да бъдат забравени пътищата до тях. Бъдещето може кротко да отиде в тъмнината, ако не се избере светлината.

Стефан Иванов

Стефан Иванов (1986) е автор на стихосбирката „Навътре“ (2014)

Разбираш, че си станал на 30, когато започва да те тревожи не само бъдещето, а и неговата *разпознаваемост*. Това е началото на рефлекса *по мое време* - предчувствието, че ще се озовеш в настояще, което не е твое, че неусетно ще престанеш да разбираш както технологията, която използват *младите*, така и иронията на картинките, които си препращат. Ако изобщо е ирония.

Мисловният експеримент е правен: способен ли е човек да се ориентира в реалността около себе си, ако се събуди от *n*-годишна кома. И започваш да разсъждаваш, че ако пациентът е заспал през 18-и век, то културният шок би бил осезаем, докато идващият от средата на миналото столетие може и да остане разочарован, защото автомобилите, колкото и да са различни днес, все още не летят.

Възможен е и експеримент, в който предимно се абстрахираш от *реквизита*, за сметка на съдържанието на картинките. Т.е., ако внезапно се събудиш след 30 години, що за хора ще бъдат хората? Ако изобщо са хора.

Следващите редове не са нито прокоба, нито призив за утеха от това, че бъдещето може да бъде достатъчно разпознаваемо, за да маневрираме в него. Това е моят списък с неща, които се обзалагам, че ще има след 30 години. Той се основава на презумпцията, че механизмите, които са ни направили такива, каквито сме, няма да имат време да се променят:

Необходимост от другия. Всякакви заместители на тази необходимост. Необходимост от общност. Конформизъм. Virtue signalling във всички краища на спектъра. Лозунги, които безусловно приемаш за твои собствени мисли. Лъжи, на които самият лъжещ вярва. Идеологии, които неизбежно се трансформират в *целта оправдава средствата*. Съпричастност.

Необходимост от споделяне. Не на последно място, представата (илюзията?), че си имал избор, че при равни обстоятелства, човекът, който си, е бил способен да избере нещо друго, т.е., че е било възможно за момент да се превърнеш в другиго, и че настоящето зависи от това.

Ще има и автомобили, но по-различни.

Никола Петров

Последната книга стихотворения на Никола Петров (1987) е „Бяс/ Бяло“.
рист.

Преди време гледах една лекция на Крис Джордан (https://www.youtube.com/watch?v=pGl62LuQask) – американски фотограф и визуален артист, който снима и показва онези проблеми на живеенето ни, които са толкова огромни, че имат свойството поради огромността си да стават „невидими“. Лекцията е посветена на негово пътуване до безлюден остров в Тихия океан. Островът се казва Midway и е най-отдалеченото от земя (и от хора) парче суша в най-големия воден басейн на планетата. На това най-отдалечено от света място гнездят стотици хиляди албатроси – красиви волни птици с големи клюнове и силни крила. Там, далеч от цивилизацията, снасят яйцата си и отглеждат малките си. Там, както Крис Джордан открива, неволно убиват малките си, хранейки ги с донесени от океана парчета пластмаса, хванати в клюновете им заедно с планктона и малките рибки. Ако на това място се чудите какво прави пластмасата в океана, може би не знаете за гигантските сметища в световните океани. Има пет такива сметища, най-голямото от които – с размерите на континента Европа, се намира тъкмо в Тихия океан. Албатросите, които са достатъчно силни да летят с дни, даже със седмици, без да кацат на сушата, не могат да различат пластмасата от храната – за тях всичко, което предлага океана, се яде. Те достигат до необятното сметище и го загребват в човките си, мислейки парчетата за храна. Храна за тях и за техните бебета.

Може би сте виждали преди години снимките от тази експедиция на Крис Джордан. Обиколиха социалните мрежи и предизвикаха всякакви реакции. Снимки на умрели птици с коремчета пълни с пластмасови предмети – капачки, разноформени цветни парчета с повече или по-малко остри ръбове, но също цели запалки, съвсем здрави пластмасови топчета и четки за зъби. Бях виждала някои от тези снимки, но не бях разбрала тогава колко много са птиците, умрели по този мъчителен начин. И колко много от тях всъщност са бебета албатросчета, доверчиво нахранени от родителите си с така изобилната в океана пластмасова „храна“. Умрели не от интоксикация, както първоначално си мислех. Умрели от глад. С коремчета, пълни с боклуците на нашето ежедневие и начин на живот.

Когато мисля за бъдещето, мисля за бебетата албатросчета.

Дни наред, след като изгледах лекцията на Крис Джордан, в която той разказва за преживяването си на онзи най-отдалечен от всичко остров, албатросите не ми излизаха от ума. Стоях нощем будна в леглото и не можех да заспя. Отначало не разбирах какво точно ме държи будна. Но постепенно проумях. Аз бях албатрос-родител. И имах бебе-албатросче. Прекарвах през ума си всички пластмасови дрънкалки, „чесалки“ за поникващи зъбки, чашки с дръжки и какви ли не ярко цветни пластмасови играчки, минали през ръцете, устата и коремчето на тогава невръстната ми дъщеря. Оглеждах се в къщи и виждах планините от предмети от изкуствени материи, с които се бяхме обградили, съвсем в реда на нещата, в реда на съвременното „нормално“. В реда на съвременната баня, на съвременната кухня, на съвременната детска стая. Гледах така, все едно току-що бях прогледнала. И не вярвах на очите си.

Пластмаса има от около 70 години. Но едва в последните 10-15 години тя навлиза толкова масово в ежедневието ни и окупира всичките ни навици. Вода в пластмасово шише, кафе в пластмасова чаша, гарнирано с капаче и сламка, фреш в подобна конструкция, наливна бира, сандвич, храна за в къщи, найлонова торбичка за всичко, милиарди опаковки във всякакви размери за всичко, във всичко. Оглеждам се около себе си, докато пиша този текст, и виждам множество предмети от пластмаса. А от година и повече се опитвам да направя дома ни по-малко пластмасов.

Всичко е в пластмаса. Откакто прогледнах, я виждам навсякъде. Все едно съм била сляпа преди. Фестивал на азиатската култура в Борисова градина с несметни количества чаши, чинии и прибори за еднократна употреба. Джаз фестивал в Южния парк по същия начин. Конференция за 400 човека в НДК. Плаж в Гърция. Полет до Унгария. Базар за мартеници в Бизнес парка. Цветя за 8ми март. Подаръци за Коледа. Всичко е в пластмаса. Всичко е за еднократна употреба. Всичко е за бърза консумация и бързо изхвърляне. Но всъщност – къде изхвърляме? Къде отиват тоновете боклук, които произвеждаме с начина си на живот?

Пластмасата е като бумеранг. Освен около нас, тя вече е и вътре в нас. Потвърдено с множество проучвания, пластмасата вече е влязла в хранителната верига – има я в питейната вода (тази от чешмата, както и тази от пластмасовата бутилка), в морската сол, в рибите. Въпросът не е дали всеки един от нас има пластмаса в организма си, а колко. И какво следва от това. И какво следва от това за поколенията, които не са живели поне детството си в безпластмасовото време.

Прогнозите са, че, ако продължаваме със сегашните темпове на потребление и изхвърляне, през 2050-та година пластмасата в световните океани ще бъде повече от водните обитатели там. Повече от всички тях, взети заедно. Планктон, малки рибки, големи риби, костенурки, китове, всичко.

2050-ата година е след трийсетина години. След трийсетина години ние с К. ще бъдем, живот и здраве, към седемдесет, а дъщеря ни - малко над трийсет. А в моретата и океаните ще има повече пластмаса, отколкото риба.

На стъклената ми бутилка за вода има съвсем мъничък надпис, който гласи: *No water, no life. Без вода няма живот*.

Милиони птици умрат годишно от „преяждане“ с пластмаса, всъщност от глад. Стотици хиляди водни обитатели умират годишно от заклещване или усукване в пластмасови отпадъци.

Колкото повече научавах, толкова повече си мислех, че заслужаваме да ни забършат с голямата вселенска кърпа, веднага. Да ни няма. Но дори нас да ни няма, това няма да реши проблема на планетата. Защото нашите пристрастяващо удобни, бързи, леки, евтини, шарени пластмаси ще са тук още стотици години. Една пластмасова бутилка се ползва средно между 15 минути и 2 часа, а се разгражда за прогнозните 450 години.

Четиристотин и петдесет години! Кой има толкова време? Може пък да се рециклират, тогава поне ще се ползват пак като суровина. Но и рециклирането не е решението, защото, за разлика от стъклото, което може да се рециклира на практика вечно, пластмасата може да се рециклира само веднъж. После пак ще е тук, на тази наша планета, завинаги.

На един форум наскоро говорих за замърсяването с пластмаса и какво всеки един от нас може да направи, за да намали собственото си потребление на пластмасови изделия за еднократна употреба. В самото начало казах, че едно от нещата, за които ми е мъчно, е че моята дъщеря ще расте, без да е виждала чисто място в природата. Не почистено, а чисто. Някой в залата се засмя. Може би помисли, че се шегувам. Но аз не се шегувах. При последното ни пътуване в Родопите събрахме два чувала отпадъци от гората: два чувала пластмасови бутилки, картонени чашки, алуминиеви кенчета, цигарени кутии, опаковки от вафли. Само толкова можехме да носим, боклуци останаха и след нас. В гората накрай света. И навсякъде е така.

Има различи кампании в момента, които, надявам се, ще достигнат до повече хора. When you throw something out, remember there is no out. Когато изхвърляш нещо „навън“, помни, че няма „навън“. There is no Planet B. Нямаме друга планета. И дори Илон Мъск да успее да създаде човешката колония на Марс, както си е наумил, едва ли ще я започне с извозване на землянските ни боклуци. Те са тук, навсякъде около нас и стават все повече. Нямаме друга планета.

Получих поканата да напиша как си представям нашия свят след трийсетина години, докато бях в Гърция на море. Прочетох съобщението, малко след като бях коментирала в нашата Plastic Free Coffee Lovers (https://www.facebook.com/groups/PlasticFreeCoffeeLovers/) група във фейсбук, че плажът, на който сме, е заринат с фасове, точно както и българските плажове, за които някой друг беше писал. В коментарите под поста една майка сподели: „тази година в кофичката на моето детенце имаше фасове, вместо мидички“.

Фасове, вместо мидички.

Повече пластмаса в океаните, отколкото риба.

Когато мисля за бъдещето, мисля за албатросите. За нашите бебета-албатросчета. С какво ги храним, на какво ги учим, каква планета ще им оставим. Какви избори правим днес, утре, всеки ден и с какви последици за нас, но най-вече – за тях.

През 2050-та ние ще сме, живот и здраве, към седемдесет, но дъщеря ни ще е на трийсет. И всяко парченце удобна, лека, евтина, всемогъща пластмаса, което сме ползвали през нашия многогодишен живот ще продължава да се въргаля някъде в нейното бъдеще.

Пиша този текст и много ми се иска да го завърша оптимистично. Много ми се иска да го направя по-балансиран, по-обективен, по-позитивен. Да ви разкажа за Боян Слат (https://www.youtube.com/watch?v=du5d5PUrH0I) и колко много се надявам да успее. Да ви разкажа за zero waste движението, което набира все повече последователи по света и в България. Но може би някой друг път. Днес мога да ви разкажа само за албатросите.

Галина Николова

Галина Николова (1978) е автор на „Азбука на завръщането“ (2013).

Светът през 2050 ще бъде все по-малко наш и все повече на децата ни. Много ми се иска да намерим дотогава малко повече мъдрост у себе си, за да можем да бъдем добри гости тук. Струва ми се, че мисленето за човека като стопанин на земята е един от факторите за безобразното ни отношение към света, и ако започнем да мислим за себе си като скромни гости, които трябва да поддържат къщата в добро състояние за тези, които идват след тях, може би ще оставим наследство, което ще обогатява децата ни, а няма да ги заробва.

Често размишлявам за уменията, които ще бъдат необходими след 30 години, в след-дигиталната ера, която настъпва. В кого искаме да се превърнем? Какво искаме за децата си, как ще общуват, как ще творят? Дали технологията ще ни помогне да прегърнем своята мимолетност, или само ще подсили психозите и неврозите ни, свързани с невъзможността да приемем за колко кратко сме тук?

Мостът между мен и Албена през 2050 година е въпросът какъв човек искам да бъда. И отговорът не се различава твърде от това каква искам да бъда днес. Над този мост, който расте с една стъпка всеки ден, остава да виси големият въпрос “как”, чиято сянка понякога е влудяваща, но ако човек си гледа в краката и си слуша дишането, може да открие неподозирани залежи увереност.

Залежи, които никак няма да са излишни предвид дългия път и милионите избори, които делят нероденото там и единствено възможното сега.

Албена Тодорова

Албена Тодорова (1983) е поет и преводач. Току-що излезе втората ѝ книга „Стихотворения, от които ти се живее“.

В края на 2017 изтърбушена маршрутка ме стовари на границата между Виетнам и Камбоджа. Насред полето от ръждива прах стърчеше стара дървена маса с два стола. Граничарят разпореди да седна. Връчи ми бланка за попълване и забоде пръст върху масата. Не разбирах какво става.

Униформеният отново изопна показалец и го заби в масата. Тогава видях, че по повърхността на дървото с нещо остро са издълбани надписи. Бяха указания - образецът за попълване на бланката. В оня момент, пък и после - из цяла Камбоджа, често ми минаваше мисълта: „Боже, тук хората живеят поне 50, че и повече години назад!“ Случвало се е и обратното. Когато за първи път ми показаха виртуалните гробища на Хонконг, си рекох, че очевидно обитават сюжет от фантастиката. В Хонконг пространството е кът и място за реални гробове няма. За да погребат свой роднина, хората чакат по една, две години. Затова са измислени виртуалните гробища. Там близките оставят на отлетелите дарове, под формата на различни емотикони.

Трудно ми е да си представя света след трийсет години просто защото за мен такова нещо като „Светът“ няма. Нашето кълбо е плетеница от толкова разнолики и непознати един на друг светове, че можеш да го обобщиш, колкото можеш да дресираш котка. Как точно са сводими тези светове под общ знаменател днес, че да говорим за бъдещето им утре? Онова, което е далечна реалност за едни, вече е настояще за други.

„Необходимо е човек да пътува. На живо, не само чрез истории, образи, книги или телевизия... Да изпита отдалечеността, липсата на подслон, за да е радостен под собствения си покрив. Човек трябва да пътува до непознати места, за да разруши онази арогантност, която го кара да вижда света такъв, какъвто си го представя, а не такъв, какъвто е или може да е. Тя ни превръща в разбирачи или лечители на непознатото, докато всъщност ние можем да сме единствено негови изследователи.“ Спомних си тези думи на бразилския писател и мореплавател Amyr Klink, защото и аз не искам да си представям света. Предпочитам да го срещам.

Петя Кокудева

Петя Кокудева (1982) е пътешественик и автор на няколко детски книги, последната от които - „Дупо и Тумба“.

Едно от най-големите преимущества на това да си едва стъпил в двадесетата си година е способността болезнено много да имаш нужда да вярваш в нещо грандиозно. Да се захласваш по мисли от всевъзможен световен тип: че си предназначен света да преобърнеш или промениш, че можеш да построиш нов свят с някого или сам да пребродиш целия свят, да се разкажеш пред цял свят. Може и просто да искаш света около теб да се върти, но като цяло си в трескаво търсене на нещо, което предстои. Нещо забележително, нещо за историята и поколенията.

Друго, по-голямо преимущество е, че си склонен да затвориш очертанията на целия този свят в един далеч по-скромен микрокосмос. Да бъдеш напълно погълнат от най-топлите и близки чудеса на настоящето, които са на не повече от ръка разстояние. И изведнъж цялото мащабно и световно значение е в най-близкото.

И от тази позиция е така примамливо да повярваш, че бъдеще няма, защото си още първичен и наивен и не намираш смисъл да повдигаш носа си от всички тези мигове сега, които изглеждат вечни. На тази възраст всичко е толкова вечно.

Затова, аз искрено се надявам, че бъдеще няма. Нека всеки жест сега е шепа бъдеще между двете ми длани, защото ако е истина, ако някой не е пуснал този грешен слух, ако не е направил поредния капан за скрускване на наивници – тогава има причина да внимавам. Щом няма бъдеще, значи всяко трептене из света ми днес се брои.

Значи нищо не остава без последствия – към кого протягам ръка, какво изтича между пръстите ми, какво натежава на плещите ми, колко товар поемам наведнъж на раменете си. Има значение всяко прескачане на сърцето, сгромолясване, остра мисъл, дума, премълчаване, мръсен поглед, захласнат поглед, засмиване, просъскване, оказана помощ, отказана помощ, скатаване, оскотяване, извисяване над дребнавостите, падение, отнемане на дъх, вдишване, движение.

Това са стъпалата, по които да стигнем утре.

Това са единствените неща, които отнасяме към онзи бъдещ свят – чупливото напомняне, че най-важно е да останем човеци, независимо от това какви хора искаме да бъдем след 30 или повече години. Но на мен ми се струва достатъчно, защото онзи свят прекалено много ще прилича на отражение на това, което сме искали най-силно да опазим от алчната ръка на отминаващите години – човечността си.

Наистина ми се струва достатъчно.

Лилия Йовнова

Лилия Йовнова (1999) е автор на стихосбирката „Моментът преди порастване“.

Как би изглеждал светът след трийсет години? А след десет... след пет? Нямам ни най-малка представа. Мога да фантазирам, но всеки опит за прогноза, ще се окаже недалновиден. Светът... световният ред са илюзии. Налични са множество редове, ризома от редове, съградени с хладен ум и умели ръце; редове, които сменят знака на злочестието, които генерират блага, но и заедно с това - хаос. Хаосът е предшествал реда, но сега е негово производно, излязло извън контрол. Може да се разрази надалеч, може изведнъж да се доближи, или дълго да витае като предчувствие за катастрофа. Фиктивният капитал, оръжията за масово изтребление, топенето на ледовете, изкуствения интелект, политиките на големите играчи, миграцията на масите, мимикриращата война, нима разбираме което и да е от тези явления, нима са все още в нашите ръце? Това е ефектът на пеперудата, но в случая пърхат стотици конгломерации и всеки следващ мах на крилцата им е покана за катаклизъм.

„Има един-единствен действително сериозен философски проблем – самоубийството“ Камю вижда този проблем като личен избор, но в нашата епоха той се разрасна до въпрос за съдбата на човечеството. За пръв път в история, на хоризонта се появи реалната опасност, чрез оръжие или посегателство над природата да заличим вида си. Може би с това ще бъдем запомнени, макар че в този случай кой ще помни?

Английската дума за свят – *world*, произлиза от старонемското *wir* – човек. Иронично обема на абстрактното понятие за свят е затворен в опита на индивида. Освен „вечните“ въпроси, в света съществуват рояци съдби: работникът, задрямал в метрото след края на работния ден, сервитьорът, семейството в парка. Ако искаме да си представим бъдещето, добре е да спрем да заличаваме всичко, което извисява. Добре е да разберем настоящето. И може би въпросът е не как си представяме бъдещето, а какво искаме да видим, когато след трийсет години се обърнем назад?

Петър Крумов

Петър Крумов (1988) през 2017 г. публикува дебютния си роман „Катафалка, два носорога“.

Дългът на историка

Клетвата на кабинета на Жан Виденов

Внушителният том, на корицата на който като автор стои името на акад. Илчо Димитров и публикуван повече от 16 години след смъртта му, не е от най-четените жанрове днес. Съвременните млади българи четат книги с подобен обем, но в жанра фентъзи, който ги изпраща далеч от реалността в измислено чудодейно общество, където господстват магически сили. За да не прозвуча назидателно-носталгично, ще припомня, че през 70-те и 80-те години на XX век изключително популярна беше научната фантастика с подобни характеристики, но обърната към бъдещето. А през XVIII и XIX в. е огромна популярността на романтичните исторически романи. Общото между всички тези модни за времето си тенденции е бягството от реалността, което на мен ми говори, че хората очевидно рядко харесват настоящето си.

За разлика от старите и нови тенденции, последната посмъртна книга на Илчо Димитров ни връща в реалността. Не днешната, а онази, от която започнаха радикалните промени, довели ни до днешния ден. Дневникът събира между кориците си записките на човек, участвал в управлението на България от началото на 1995 до началото на 1997 г., две години, през които прехождаща България направи опит да се отклони от предварително трасирания път на обществено-политически и икономически трансформации. Опитът завърши с неуспех, да не кажа с крах, и върна България към общия източноевропейски път, който днес можем да наречем и пътя на Вашингтонския консенсус.

Дали подобна книга е издателски риск, е въпрос, който има своето място, но не е моя работа. За мен най-важният въпрос е защо и как е написан този дневник. И отговаряйки му, се чувствам длъжна да изразя дълбокото си признание и уважение към историка Илчо Димитров. Защото публикуваният том е само мъничка част от огромния дневников масив, който той е имал волята и отговорността да остави за бъдещето. Това – да отделяш от личното си време, за да записваш какво е станало в страната през деня, е олицетворение на дълбокото съзнание за дълг. Дълг не само към настоящето и бъдещето, а и към науката история, на която Илчо Димитров се беше посветил.

За да обосновa този извод, ще представя накратко академичния път на автора на дневника. Илчо Димитров е сред историците на XX в., които са оставили най-дълбока диря в българската историческа наука. За историците преди него, а и за част от неговото поколение основна тема за изследвания е величествената ни средновековна история – в нея професионалният интерес се съчетава с патриотичната задача да се припомни на българите, че новородената им през 1878 г. държава има дълго и славно минало. Не така обаче стоят нещата с историята на модерната българска държава, наричана Трето българско царство. Този период, изпълнен с бурни събития, поврати, преврати, войни, катастрофи, до края на Втората световна война изглежда твърде близък, за да бъде обект на академично изследване. За това как ще бъде разказан този период, се борят по-скоро политици, съвременни наблюдатели и публицисти. Най-известната и до днес книга за него е именно такава – „Строителите на съвременна България" на публициста и дипломат Симеон Радев. А първите два тома на опуса неслучайно са преиздадени в годините на социализма (през 1973 г.) именно благодарение на Илчо Димитров.

Илчо Димитров завършва история през 1953 г., годината, в която умира Сталин. Това е краят на периода, който ние, историците на социализма, наричаме „чист сталинизъм" в България. Това е важно, тъй като, от една страна, той е обучаван в традициите на сталинизма, но от друга, оттук нататък всички, опитващи се да мислят самостоятелно, получават по-широки възможности да избират темите на своите изследвания, а и начините, по които да го правят. Което позволява на младия учен да се заеме с най-близкия до времето му период – раждането на Третата българска държава. След като плаща дан на водещите теми за левите революционни движения (Дупнишката комуна и РМС), той се обръща към историята на държавността (държавния преврат от 1881 г. и режима на пълномощията). Но не го прави по начина, който днес бихме определили като дисидентски, а като професионален историк, убеден привърженик на марксизма и член на БКП. Такъв – професионалист, верен на левите идеи, ще си остане докрай, такива са и позициите му в публикуваната част от дневника му. Нямам намерение да правя цялостен портрет на историка Илчо Димитров, затова само ще спомена, че той поставя основите на изследването на българската държава от първата голяма епоха на модерното ѝ развитие, върху които продължават да градят поколения историци и до днес.

Преди да се върна към дневника обаче, искам да кажа още нещо за работата на историка. За онези, които не познават „кухнята" на историческото изследване, ще поясня, че преди да стигне до разказа, истинският историк (това прилагателно се налага, тъй като днес ни залива вълна от „исторически" писания, които трудно могат да се нарекат такива) трябва да издири и прочете хиляди страници официални и неофициални документи, вестници, друга периодика, спомени, дневници на действащите лица. Върху такива първостепенни (оригинални документи) и второстепенни (лични свидетелства) исторически извори стъпва историческата реконструкция. Още първите книги и изследвания на Илчо Димитров показват сериозната му събирателска дейност. А верността към документа ще характеризира целия му професионален път, който не е само на изследовател, но и на популяризатор на исторически извори, за които смята, че са важни за обществото.

Така стигам до жанра политически дневник. Той е вторичен извор, защото е субективен – изразява вижданията само на един участник в събитията. Само че, сред множеството субективни свидетелства, дневниците са на най-голяма почит сред историците. Голямата им стойност е в това, че дневниковите записки следват непосредствено събитията. Това ги прави неподвластни на по-късната конюнктура, на случилото се впоследствие, на чуждите мнения и най-вече на последиците от станалото. Докато спомените, които през последните две-три десетилетия се появиха в огромен брой, се пишат много по-късно, обикновено след като политиците са приключили кариерата си и се опитват не само да направят равносметка на дейността си, а и да я защитят, като се покажат в най-благоприятна светлина. И така често се разминават с хода на историческото развитие. Не искам да ги съдя, а добронамерено да обясня разминаванията с изменчивостта и честа лъжовността на човешката памет. И който не вярва, нека се опита да си припомни важно събитие от миналото и после да сравни спомените си с тези на други участници, а и на документите. Често картината е различна, дори и когато няма съзнателно желание да се представи лицето в по-благоприятна светлина, което едва ли може да се каже за повечето припомнящи си политици (един от ярките примери беше споменът на бившия президент Плевнелиев за 10 ноември 1989 г.).

В правителството на Жан Виденов. Дневник на академик Илчо Димитров, министър на образованието, науката и технологиите, 5 януари 1995 – 4 март 1997. Съставител Иван Илчев. Изд. „Захарий Стоянов", 2018 г., с. 926

За да демонстрирам голямото значение на дневниците като исторически извор, ще дам само два от множеството възможни примери. Първият е дневникът на министър-председателя на Царство България от Втората световна война проф. Богдан Филов, а вторият е дневникът на българския комунист с национална и интернационална кариера, оглавил Комунистическия интернационал в последните му години (1935–1943) Георги Димитров. Без сведенията от тези два дневника трудно днес бихме могли да разберем духа на тяхното време. И никак не е случайно, че първият дневник е подготвен за издаване и публикуван през 1986 г. именно от Илчо Димитров.

Не мога да твърдя със сигурност, но ми се вижда логично, че идеята на Илчо Димитров да си води дневник е дошла от изследователската му работа, когато е оценил значението на личните дневници за реконструиране на миналото. По сведение на сина му проф. Иван Илчев, също известен историк, първите си исторически записки баща му е започнал през 1966 г. (ако не се броят биографично-младежките от 1957 г.). Прави го вече като зрял историк с малко повече свободно време, докато е на специализация в чужбина. Но за съзнателно водене на дневник като историческо свидетелство съм склонна да приема дневниците му от 80-те години, когато е не само един от най-уважаваните историци, а и политическа фигура в БКП, а от 1986 г. и в правителството като просветен министър. Още повече, че през същия период той отделя все повече време на публикуването на важни лични свидетелства, които могат да покажат и разкажат на съвременните българи какво са мислели и как са действали историческите лица. Той става съставител и редактор на спомените на Стойчо Мошанов („Моята мисия в Кайро". Български писател, 1991), на Константин Муравиев („Събития и хора". Български писател, 1992), публикува своите по-ранни разговори с политици отпреди 1944 г. („Миналото, което беше близо, а става все по-далечно". Срещи и разговори. УИ „Св. Климент Охридски", 1992).

В този контекст бих поставила този дневник, в който Илчо Димитров записва всичко, направило му впечатление през деня. Усилието редовно да отделяш от времето си, което би могъл да прекараш в приятна обстановка или сред достъпните за онова време забавления – например четенето, за мен е истинската проява на дълга на историка. Дълг не толкова към отминалото време, колкото към бъдещето, към бъдещите историци, които ще се опитват да разберат пред какви решения и дилеми са били изправени техните предшественици. Този дълг Илчо Димитров изпълнява добросъвестно и като имам предвид подробните бележки – по достоен за уважение начин. Но дневникът е само исторически извор. За да се превърне в обществен факт, е необходимо още нещо – чувството за дълг към историята на човека, положил огромни усилия, за да превърне ръкописните бележки в книга, достъпна за всички, изкушени от миналото, четенето и познанието. И в този случай признанието е за проф. Иван Илчев, който очевидно е наследил от баща си чувството за дълг към историята.

След толкова много думи, все пак трябва да кажа какво е написано в дневника. Ако някой очаква да го разкажа, трябва да го разочаровам. Дневник не може да се разкаже, защото той е детайлна картина на важните за автора му събития в дълъг период от време. Това, което може да се разкаже и дори да се покаже, е онова, което винаги е характеризирало историците – американският писател сатирик Амброуз Биърс в своя „Речник на дявола" е определил историка с две кратки многозначителни думи: „голям клюкар". Може и да не звучи добре, но съм съгласна с него. Ако историците не знаеха толкова много скрити подробности от живота на своите герои, те нито можеха да обяснят събитията, нито да бъдат интересни на читателите си. Защото, каквото и да смятаме за любителите на исторически четива, желанието да научат клюките от миналото е едно от най-силните. Доказателство отново са писанията на Симеон Радев.

Та как представя Илчо Димитров своите герои? Най-мекото, което мога да кажа, е: критично. В дневника няма изцяло положителни герои – присъстват недостатъците на всички, като се започне с основното действащо лице Жан Виденов, макар че при него отношението е бащински критично, и се стигне до личните приятели на автора, често изявени политици. При това, оценките са искрени, а и поне доколкото мога да съдя от моя опит с някои от тях – верни. Характеристиките са цветисти и многобройни, бих могла да ги цитирам, но предпочитам всеки да ги намери и прочете сам. Това, което обаче няма да спестя, е пълното отхвърляне, да не кажа отвращение, на автора от ренегатството. И тук няма как да не се съглася с него, тъй като, за съжаление, ренегатството стана водеща черта на прехода. И обратно, дълбокото ми уважение спечели позицията на Илчо Димитров от годините на прехода – да избере губещата страна. Не за друго, а защото, както много историци знаят, гледната точка на победените в даден конфликт винаги е по-интересна, а и по-поучителна от тази на победителите, особено на онези, които вярват, че победата им е дадена завинаги.

Искра Баева

Швейцарският павилион на архитектурното биенале във Венеция

Свободата е пространство

Венецианското архитектурно биенале 2018

След двадесет години посещение на биеналето, през 2018-а за пръв път ми е напрегнато на път за Венеция. Ще успеят ли тазгодишните куратори **Ивон Фарел и Шели МакНамара** *да утвърдят нов модел на този престижен форум след радикалния обрат, предизвикан от Рем Кулхас преди две издания? През 2014-а беше направен обстоен обзор на архитектурата от предходните сто години и на обезпокоителна редица предизвикателства на нашето време. Кулхас призова към пренасочване на вниманието от архитектите към архитектурата, към търсенето на решения, важни за съвременния живот, вместо преследване на звезден статус. През 2016-а Алехандро Аравена направи значителна стъпка с позитивния си подход към изключително болезнената тема за неравнопоставеността - какво може да бъде направено с наличните средства, дори да са оскъдни и примитивни? Всеки дълъг път започва с една първа крачка, но става значим чак след като се добавят достатъчно следващи стъпки в избраната посока, макар и неголеми, не първи, не финални, не земетръсни. Третото издание може да се окаже решаващо - ще поеме ли Венецианското архитектурно биенале по път, който търси мястото на архитектурата в пресъздаването на непрекъснато променящия се свят около нас, или ще се върне към шоубизнеса на архитектурното его?*

Успяха ли Фарел и МакНамара? Докато рационално бях убедена, че ще е прибързано да се опитам да дам отговор преди края на трите дена, които имах за разглеждане на необозримото море от архитектурна информация, още след първите няколко часа почти подскачах от радост. Избраните от кураторките проекти са придружени от двуделни бележки „какво мислят кураторите" и „какво мислят авторите". Отказът от традиционната безименна, представена като окончателна истина анотация деликатно, но последователно насърчава зрителя да се запита „какво мисля аз?". Индивидуалните проекти на непознати, локално познати и световно известни имена са равностойно представени в дългата зала на Кордерията в Арсенале. Това, предполагам, е облекчение и за звездите, колегиално застанали в общата редичка, макар впоследствие присъствието на скромните инсталации на Тойо Ито и САНАА да е охотно (пре)увеличено от пресата.

След въвеждането на обща тема от Рем Кулхас, на третия път почти всички са разбрали, че е минало времето на парадните витрини „вижте нашите впечатляващи постижения", неподплатени с проучване и анализ. Наред с утвърдените отличници в задълбоченото, нерядко провокативно изследване на общата тема от собствена позиция, като Германия, Франция, Япония, Дания, Холандия (хиляди извинения към многото неспоменати), този път дори САЩ, Израел и Египет предлагат добре обмислен принос към темата. Част от заслугата за изграждането на многогласен хор на мястото на индивидуалното надвикване несъмнено е на предходните двама куратори. Обнадеждаваща приемственост има и в подхода на градивна критика към привичките на предишните издания и обоснованото разчупване на установените навици. Аравена използва стряскащите количества изразходвани материали от предишната кураторска изложба за впечатляваща инсталация от вторични суровини във входната зала на Централния Павилион - напълно в духа на зададената от него тема. Фарел и МакНамара, също в съзвучие със своята тема, се отказват от задължителното досега интериорно прекрояване на същия Централен павилион и разкриват съществуващата сграда. Изненадващото изобилие на дневна светлина освобождава както пространството, така и посетителите, от мимолетната илюзия на гипсокартона.

Темата за свободното пространство е централна за архитектурата. Без ненужна загуба на време и енергия в спорове с тези, които предпочитат да търсят архитектурната есенция в стени, фасади или огради, кураторките се съсредоточават върху същественото. Няма свобода без свободно пространство за извършване на желаните дейности. Метафоричните аспекти на пространствената свобода са отдавна осъзнати на различни нива - от всеобхватното прозрение на Лао Дзъ, че „празнотата прави къщата богата", през отвоюваното право на „собствена стая" на Вирджиния Улф, до безавторската консервативна самодоволност на „мой дом, моя крепост". Личната свобода изисква гарантирано ограничение на нежелан чужд достъп. Колективната свобода изисква гарантиран общ достъп до свободно пространство. Целият свят може да бъде разгледан като система от свободни/ограничени пространства. При дефинирането на физическото пространство архитектурата има запазена главна роля, макар и само изпълнителска, не режисьорска.

Докато предишната тема на Аравена все още наблягаше на преодоляването на външните ограничения, Свободното пространство на Фарел и МакНамара е неразривно свързано с ограничителите си, без да се поддава на присъщите за тях елементарни опити за сравнение на „постижението" чрез цифрови показатели - най-големият, най-високият, най-... Едва ли някой сериозно мисли, че има смисъл архитектурни произведения да се надпреварват по размери, бюджети или институционализиран престиж. Малцина обаче са искрено безразлични към съблазните на повсеместното алфа-мъжкарско съревнование. В най-скорошните си издания Венецианското архитектурно биенале култивира интерес към разбирането на архитектурата, вместо към начините за употребата ѝ в надпреварата за световна слава. Фарел и МакНамара не просто продължават започнатото, а предлагат съществена промяна в гледната точка - общуване със света през призмата на архитектурата, вместо следване на чуждите гледни точки на политиката, икономиката и прочее власти и дадености. Не питайте какво светът може да направи за архитектурата, питайте какво архитектурата може да направи за света.

Както се случва при архитектурни и още по-често - при градоустройствени проекти, точно поставянето на общата рамка на много подходящо място прави автора невидим - всичко функционира, няма проблеми, те просто са си така нещата от само себе си, добре е, но този пък автор какво толкова е направил? За Архитектурното биенале е успех, че Свободното пространство е на много по-преден план от експонирането на персоналните особености на кураторките и изграждането на „запазената марка" на бюрото им Графтън Аркитектс. Това е призивът на Рем Кулхас в действие. По време на „неговото" биенале много уважавани медии отбелязаха откриването с обширни публикации за личността му, понякога споменавайки, че той пледира да говорим за архитектурата, не за архитектите. Алехандро Аравена придоби световна известност благодарение на неговото биенале. Логично е инерцията да настоява Фарел и МакНамара да пласират себе си, персонално да блеснат на място и в медиите, вместо да се съсредоточат върху ролята си на куратори, тоест, да се погрижат изложбата да блести.

Поне част от днешният свят изглежда готов да се раздели с отъждествяването на лидерство с амбиция за себеизява, но процесът е бавен. Изпитаните маркетингови формули все още носят по-сигурен успех. Ватиканът явно знае колко е важно да направи впечатление още с появата си и разбира силата на метода „поканете група доказани архитекти, включително няколко световноизвестни имена, да работят върху нещо ваше", особено ако знаете, че не е ваше, но искате да поддържате впечатлението, че е така. Според официалното ватиканско становище, „изборът на поканените архитекти е основан на решението да се съсредоточим върху проектанти, способни да приложат различни експресивни изразни средства, все изявени личности от гледна точка на конструктивното експериментиране, идващи от Европа, Австралия, Япония и Южна Америка, за да отразят универсалната - именно католическа - природа на църквата." Тоест, архитектите „прилагат" експресивните си средства, за да утвърдят световното господство на католическата църква. Разбира се, че Фостър и Партнерс, Едуардо де Сото Моралес и т.н. ще направят нещо интересно и с имената си веднага ще привлекат посетители. Темата за Свободното пространство дава възможност на Ватикана да обърне внимание на свободата, която църковното пространство предлага на духа, на индивида, на обществото, буквално и преносно, във физическото пространство на църквата или в нематериалното, но осезаемо пространство на религията... и други възможни, напиращи дори, но неосъществени интерпретации. По подобен начин на предишното биенале израелското участие в темата „какво може да се направи с ограничени средства" беше „ние пък в нашите суперлаборатории развиваме биометрични технологии". Нито дума за ежедневното закърпване на живота в Газа с подръчни материали. Много са интересни и биотехнологиите, и католическите параклиси. И двете поръчки не просто отсрамват възложителите, но и успешно отклоняват вниманието от очевидните им връзки с обсъжданата тема. Хилядолетната история на архитектурата добре показва, че овластеният демагог, разполагащ с достатъчно средства за изпълнение на амбициите си, е златният клиент на архитекта. Единственото противодействие на демокрацията е да ни посочва, че сами избираме на какво да се възхищаваме.

Повечето от националните павилиони се възползват от необозримата свобода, заложена в темата за Свободното пространство, по свой начин. Някои говорят за голямата политика (Германия, Турция), други за политиката на колективното обитаване на малкия град (Чехословакия, все още неразделена във Венеция), някои за наследството от миналото (Румъния, Сърбия, Македония), други за настоящето (Италия, САЩ) или бъдещето (Скандинавските страни, Словения), някои за вече реалното обитаване на виртуалното пространство (Холандия), други за динамиката на още актуалния сергиен пазар (Египет).

Германският павилион отново отговаря на темата с лекота и увереност, като че ли сам я е задал. По традиция експозицията е конкретно германска и същевременно универсална, с общочовешки отзвук. Докато Ватикана усилено пласира марката си, Германия, с последователно показваната непретенциозна мъдрост и добродетелност, изглежда далеч по-зряла за функцията на пазител на всеобща религия, способна да подобри света. „Разграждането на Стените" представя бавния процес на лекуването на ничията гранична зона. На входа посетителят е изправен пред Стената - черна, обозримо висока, почти подтикваща към опит за прескачане, но затова пък безкрайно широка (благодарение на огледалата). Ватиканът да отбележи - това се казва впечатляващо влизане! Без нито едно голямо или каквото и да е име, само с реален контрол над пространството. При приближаване се появяват процепи, възможности за проникване, а след това и за поглед от другата страна. Там са проектите за познати и непознати части от вече бившата граница между Германия и Германия. За да бъде направена подобна изложба, се изисква не толкова преживяването на проблема с неприкосновеността на социалистическата граница, колкото осъзнаването му. Българската гранична бразда присъства в общественото съзнание предимно като заплаха и пропаганда. Дори когато се канят високи гости, с дебатите за качеството на бодливата тел граничната зона остава символ, лишен от пространствено осмисляне. Вътрешните граници на тоталитаризма също изглеждат изтласкани, без да са разбрани. На любимия през детството ми черноморски плаж в едно ударно социалистическо лято се появи телена ограда с табелка „стреля се без предупреждение". Резиденцията дори още не беше завършена. И тогава, и сега обичайната реакция на този разказ е вдигане на рамене - чудо голямо, нали не са те застреляли. На плажа имаше доста хора, които не знаеха български, за щастие все другари от братските страни, които разбираха езика на телените огради на нелепи места.

Френският павилион продължава проучването на малки инициативи с големи резултати за мястото, този път с културни проекти в съществуващи сгради. Вместо оплакване от задълбочаващия се неолиберализъм - работа за запазване на безинтересните за пазара ценности с други средства. По думите на философа Патрик Вивре, „има много места от всякакъв вид, които подхранват неподправеното желание за човечност, за да реагират на критическите предизвикателства, които я заплашват". Не става въпрос за съгласие или примирение със съвременните проблеми. Напротив, тук е борбената мъдрост „лозето не ще молитва, а иска мотика". Подобни ентусиасти, които садят дървета, за да имат сянка внуците им (по думите на кураторското задание), има навсякъде. Доколко са ценени в България?

Свободното пространство за общи дейности обаче намалява. Люксембургската изложба посреща със съобщението, че само 8% от територията на страната е общодостъпна. Още един въпрос, който е интересен за България. Процентът за цялата страна вероятно е висок, запустели и нестопанисвани места не липсват, но как се развива достъпът до общите ресурси начело с най-ценните - природни забележителности, резервати, плажове и гори? Люксембург напомня също героичните опити на модерната архитектура да отлепи сградите от терена и да остави най-рентабилния приземен етаж възможно най-свободен за преминаване. Конфликтът между надпреварата за усвояване на икономическия потенциал и свободата на движение в градската среда не е ограничен до Люксембург. В България май има готова изложба за неконтролираното разрастване на площта на търговски и други частни интереси за сметка на някога обмисленото от архитекти и градостроители свободно пространство на обществени сгради, паркове, улици...

Наградeният Швейцарски павилион показва истинско произведение на изкуството. Изходната точка е типичен свободен апартамент с безлична кухня и минимална светла височина 240 см, изрядно скучен и банален, каквото е и представянето на обитаемото пространство от агентите на недвижими имоти. Цялото пространство на павилиона е запълнено с преливащи един в друг макети на същото пространство в различен мащаб. Дали пазарът може да определи какво е добро жилищно пространство? Когато минимализираната функционалност стане норма на „жилищния продукт", как работи пазарното регулиране на обитаемостта? Загубваме ли човешката мярка като мащаб?

Напълно празният Британски павилион получи поощрение от журито. Освободените зали чакат да бъдат използвани, но публиката бърза да се изкачи на временната покривна тераса, която, освен изглед над лагуната на Венеция, предлага и (абсурдно нискокачествен) чай в различни часове на деня. Покривните тераси изглежда са на мода тази година. Във връзка с експозицията за спонтанните политически събития на Будапещенският Мост на свободата, Унгарският павилион също е добавил мостов пилон с панорамна площадка над покрива. И двете бледнеят пред новата постоянна тераса на покрива на обновената от ОМА Фондако деи Тедески, показваща и съпътстваща Биеналето инсталация „Поздрави от Венеция" на Елизабета ди Маджо - традиционен персийски килим от пощенски марки.

Румънският павилион, редувайки уреди от детски площадки, макети и дълги текстове, представя развитието на свободното или междублоково пространство в жилищните райони. България има не по-малък опит в тази област, но кога ще се заинтересуваме достатъчно от жизнената среда на масовия градски жител, че да представим ясно темата поне на себе си? Латвийският павилион изследва апартаментния блок като организация на обитаването, но и като политически проект - обещаваното по-добро бъдеще в социалистическа или в пазарна премяна никога не пристига напълно. Още една „наша" тема. Македонският павилион представя проекта „Освобождаване на пространството" чрез трансформацията на някога знакови обществени сгради, които днес са редуцирани до недвижима собственост, често обезличена от безотговорна реновация. Познато?

Павилионът на САЩ е изоставил мантрата за най-великата нация на света, защото „във време, когато разширяването на граничната стена между Съединените щати и Мексико поглъща по-нюансирания дискурс за националната принадлежност, за архитектите и дизайнерите става наложително да погледнат какво означава да бъдеш гражданин днес". „Измерения на гражданството„ проучва проблематиката на принадлежността на седем пространствени нива: Гражданин, Общество, Регион, Нация, Глобус, Мрежа и Космос. Словения също изследва глобални проблеми чрез локален опит. Колектив от проектантски и научни дисциплини проучва отношенията между архитектурата и водата. Последната в ролята на благодат, заплаха, обект на законодателство и очакван повод за бъдещи войни.

Голяма част от поръчаните или избрани от кураторките проекти в Централния павилион наблягат на осмислянето, разбирането и интерпретирането на постиженията от миналото - „архитектурата като еволюция, не като революция". Индивидуалните проекти в Кордерията на Арсенале са съвременни, разнообразни и на високо професионално ниво. Много от тях са интересни за обществения дебат в България. Неочакваната библиотека на плажа на Вектор Архитектс в Китай, предназначена за малък брой читатели, е предизвикала огромна вълна от посетители. Обществената библиотека като институция на свободното пространство е темата и на Финландския павилион. Какво е състоянието на читалищата у нас? Кои са днешните институции на свободното пространство? Какви са новите сгради, които ни изненадват на плажа? Обществото ни е убедено, че разполага с повече свободно пространство от това в Китай. А какво показва архитектурната ни продукция?

Много от експонатите във Венеция наблягат на ролята на архитекта - както в съзвучие, така и в противовес на глобалните процеси, държавната политика, икономическите условия и новите технологии. Според Ракуел Конгосто в Испанския павилион, „В един обезпокоителен свят, в който продукцията е по-важна от хората, ние, архитектите, сме привилегировани хора, които се интересуват от много неща, способни да си представят различни дейности, градове и начини на живот."

Привилегиите вървят ръка за ръка с отговорността. Българските архитекти имат да кажат много и важни неща, както в страната, така и на световните форуми. Откакто Архитектурното биенале във Венеция започна да обсъжда действителните проблеми на професията, отсъствието на България е още по-необяснимо. Каквото и да недостига, проблеми имаме достатъчно.

Мариана Колова

Идва краят на Европа

Френският социолог Емануел Тод в интервю за германското списание „Дер Шпигел“

- През 1976 г. в книгата си „Финалният крах“ (La shute finale) предсказахте края на съветското доминиране, като се основавахте на анализа на демографското и общественото развитие. Тази смела за времето си прогноза веднага ви донесе международна известност. Наистина ли вярвате във възможността Евросъюзът днес да се разпадне?

- Днес Европа е в плачевно състояние: тя се разкъсва на части, разединена и нещастна. Европейските управляващи елити са обхванати от чувство за безпомощност. Това, което наблюдаваме сега, ме кара да изпитвам горчивина. Но то изобщо не ме учудва. Всичко беше предсказуемо. Нещо повече, беше неизбежно.

- Но защо? Та нали след Студената война Евросъюзът непрекъснато се разширяваше и ставаше все по-привлекателен. Струваше ни се, че той дълго време укрепва единството си, докато най-накрая не стана пълноценен политически съюз.

- Аз съм привърженик на антропологичния възглед за историята. Пренасянето на част от сътрудничеството на европейските нации на равнище ведомства беше едновременно амбициозна и разумна задача. Въпреки това, като специалист по семейни структури, нравствени системи и начин на живот, никога не съм вярвал в романтичните представи, че всички европейци са еднакви в културен план и че Европа може да стане еднородна зона. Европа става жертва на собствената си сакрализация и прекалено себенадценяване.

- Къде и на кой етап открихте признаци на разпадане?

- Фактически през 1992 г., когато проектът за валутен съюз придоби конкретни очертания и се появи идеята за окончателното обединяване на континента чрез въвеждането на единна валута. Тогава си казах, че Европа тръгва по грешен път.Тъй като от този момент европейската метафизика влезе в противоречие със световните реалии.

- В началото нямаше много възражения срещу еврото. Те идваха главно от технократите и икономистите.

- Струва ми се, че те не схващаха същността на нещата, макар и да бяха прави. Въпреки марксистките хипотези, ходът на историята не може да бъде сведен само до икономическо развитие. Някои ключови промени се извършват в по-дълбоки слоеве на обществения живот. Европа вероятно отново е заплашена от разцепление в различни нейни части, защото политиката и политикономията, като доминираща идеология, не взеха предвид разнообразието на континента. На французите им беше казано да заприличат на германците. Но те не могат, дори и да искат. На германците им беше отказано правото да си останат германци. Пренебрегваше се фактът, че Германия работи по-ефективно от Франция и е способна на значителни колективни усилия. Отричаше се и това, че в Германия се раждат много по-малко деца. Такива и други аналогични особености могат да бъдат намерени почти във всички страни. Европейската идеология преобладава над практическия подход. ЕС се оказа в задънената улица на отричането на реалността.

- В Париж, както и в Берлин, зазвуча една и съща антикризисна мантра: повече Европа, повече комунитаризация, повече смелост, за да се върви напред. Вие какво предлагате?

- Невъзможно е да разберем чувството на тревога, преобладаващо на европейския континент, ако зациклим на двата най-важни принципа от началото на процеса на европейско строителство: вярата във водещата роля на уж доминиращата икономика и хипотезата за общото развитие на страните по пътя към единно потребителско общество. Там, където икономиката би била двигател на историята и където европейските страни биха адаптирали икономическите си постижения от север на юг и от запад на изток, проектът би бил успешен. Но нашият свят е съвсем друг.

- За Германия по-нататъшното съществуване на Европейския Съюз отдавна се смята за задача на държавата. Нито един германски политик не иска да го смятат за нарушител на европейското спокойствие.

- Не го отричам. Често са ме обвинявали, че съм противник на Германия. Но не е така. Напротив, аз много обичам Германия. Но това, което ни е необходимо в Европа, е здравомислеща Германия, осъзнаваща ролята си. И не само Германия носи отговорност за кафкианските преобразувания в ЕС. Но нейната тежест е важен фактор, защото Германия е ориентирана към всеобщите ценности, които пак тя отхвърля и които неизбежно оказват своето влияние на ситуацията.

- Защо? Ние по-скоро имаме впечатлението, че Германия трябва да поеме своята отговорност.

- Аз съм французин, но като учен, за разлика от моите съграждани, не съм подвластен на постулата за някакъв абстрактен всеобщ човек, представляващ наследството от Френската революция. Въпреки всеобщността, човек живее в различни семейни, социални и религиозни системи, които определят конкретното му съществуване. Всяка система и култура представляват възможно решение за неопределеността на човешкото съществуване. Всяка има своите предимства и недостатъци. Икономиката трябва да се възприема като съзнателна надстройка, обаче нейната концепция зависи от несъзнателни и подсъзнателни процеси. Абстракцията, опираща се на концепцията за всеобщността, повлече след себе си катастрофални последствия за Европа. Германия е принудена да се ориентира към някакъв абстрактен Запад, който отстоява догмата на индивидуализма и вярва във всеобщите закони и икономически похвати.

- При цялото ни уважение към вас, не изпадате ли в метафизика и национална мистика? Не търсите ли някаква германска същност или германска душа, която изолира страната от останалата част от Европа и от света?

- Догматизмът, липсата на мярка и високомерието са черти, присъщи на германците, поне според другите. Именно това за пореден път видя Европа във връзка с миграционната криза и авантюристичното поведение на Ангела Меркел. Внезапното нарастване на значимостта на Германия в Европа и в света, което беше не резултат от съзнателен план, а по-скоро неизбежно последствие от обединението и икономическата ефективност, на първо място издигна страна, която вече не смяташе себе си за лидер на ЕС. Германия веднага беше заслепена от две абстрактни идеи: американският икономически универсализъм и френският политически универсализъм. Както и да е, онова, което тя можа да предложи на европейските партньори в условията на финансова криза, бяха нейните собствени икономически мерки, които отразяват авторитарен и неравен социален ред със силна интеграция на индивида.

- Това не е непременно грешно.

- Но тези мерки не бива да се прилагат догматично. В Италия и Гърция социална икономика по германски образец е напълно лишена от смисъл. Във Франция понятието „ордолиберализъм“ сега устойчиво се асоциира с германската репресивна икономическа политика и се възприема също така отрицателно, както „ултра“ или „неолиберализъм“. Опитите да се утвърди успешната за Германия икономическа концепция върху икономическите основи на тези в Италия и Гърция, различаващи се от нейната, могат само да увеличат различията между нациите.

- Сигурно не сте забравили, че валутният съюз не е резултат от германска военна хитрост.

- Разбира се. Това беше напълно неотговарящ на действителността опит на френските социалисти на Франсоа Митеран да изградят бастион на пътя на икономическата доминация на Германия. Но за всички би било за предпочитане Германия да поеме гъвкаво лидерство, което да вземе под внимание съществуващите антропологични и културни различия на континента. Въвеждането на икономически и юридически норми, еднакви за всички, може да е безупречно издържано от гледна точка на нравствеността, но на практика се превръща в кошмар за всички.

- Никой не иска европейска уравновиловка, не и канцлерът. Нейната политическа реторика отбелязва не само единството, но и разнообразието на Европа. А различията на обществата по отношение на ценностите и формите на организация са азбучна истина. Защо тогава все пак се сблъскваме със спиралата на нарастващо отчуждение и недоволство?

- Защото универсализмът на доходите изисква да се игнорира антропологичното разнообразие на света. Икономизмът се нуждае от еднакво възприемане на обществата. Но когато обществата се оказват в състояние на конкуренция помежду си, те са принудени да се приспособяват и се оказват под заплаха от разпадане; и така или иначе, се капсулират.

- Глобализацията като средство за борба с национализма предхожда ли завоя към диалектиката?

- Икономическото напрежение в Европа означава, че италианците, англичаните, французите и германците се завръщат към природата си. Те по естествен начин си припомнят ценностите си и първоначалните си особености. Ако свободната търговия отива твърде далеч, тя спомага за всеобщата ксенофобия, неограничения либерализъм и национализъм. Картината на внезапното отстъпление към собствените граници и внезапният крах се явиха пред Европа и целия свят в лицето на президента на САЩ Доналд Тръмп.

- Разпространена е представата, че националната същност на народа не може да бъде разбрана чрез науката. Какви дълбинни и обективно съществуващи структури водят към запазването на различията между европейските нации, макар всички да се опитват да си подредят живота и да постигнат процъфтяване?

- Естествено, националната идентичност не може да бъде свеждана до народопсихологията. Както и да е, различията в семейните системи съществуват от каменната ера, развиват се през цялата история на човечеството и до ден днешен оставят дълбока следа върху манталитета, ценностите, обичаите и поведението. Те са много по-древни от религиите, които по сложен начин си взаимодействат с тях, доколкото всяка религия се произнася по въпросите на сексуалния живот, възпроизводството, отношенията на мъжа и жената.

В известен смисъл, семейството и религията формират дълбинната основа на обществата, докато политиката и историята са на повърхността, в сферата на съзнанието. Нацията е само съвременна и закъсняла форма на човешка интеграция в група, без която животът на хомо сапиенс от древни времена, от епохата на ловците и събирачите, би бил просто немислим.

- Нима съвременните семейни системи не са навсякъде еднакви, а влиянието на религията не е намаляло из цяла Европа?

- Да, но политиците не осъзнават, че семейните структури в зависимост от характера на режима в страната – либерализъм или авторитаризъм, индивидуализъм или социализъм, равенство или неравенство – на свой ред формират политическите ценности, идеологиите, подходите в образованието и икономическите динамики. Аз не принизявам икономиката, логиката на пазара съществува. Но не бива да забравяме, че човек не живее в празно пространство, че притежава възможности и преследва целите, поставени от семейството, религията и образованието. В тази перспектива, социалният живот излиза извън рамките на обикновената интеграция в икономическата система. Националната принадлежност е структурна константа, която трябва да имаме наум, а не да фантазираме за възможното ѝ изчезване, както си мечтае за това елитът на глобализацията.

- В народния протест от несъзнателното ли произтича националният порив, разтърсващ всички основи?

- Страхуваме се, защото политикономията насила разпространява фалшиво съзнание, което пренебрегва или нарича остарели дълбинните слоеве на националния живот. Първичният приоритет беше наречен вторичен, причината и следствието си смениха местата. Смятам, че това фалшиво съзнание най-ярко е изразено в Германия, тъй като от времето на зверствата на националсоциализма тя се страхува от своите отличителни черти. Но тя не може да се промени. Възходът на „Алтернатива за Германия“ ми се струва резултат от продължителния процес на потискане и отричане на действителността, а също и на тенденцията елитът да забравя историята.

- Има сериозни основания да се опасяваме от определени наклонности на Германия. Но в какво се състои предполагаемата антропологична особеност или дори другост на Германия?

- Германия е особена, но в никакъв случай не уникална страна. Трябва да отбележим, че исторически немскоезичният свят е територия на нуклеарното семейство, което е характерно за САЩ, Англия и някои части на Франция. Нуклеарното семейство в чист вид представлява женена двойка и нейните деца, които, вече пораснали, напускат родителския дом и формират в брак независими семейства. Този тип семейство, който обхваща англосаксонските страни и парижкия регион, е предимно либерален, индивидуалистичен, феминистичен. Съществува също тип семейство, в което е [illegible] синът, най-често най-големият – той наследява по-голямата част от семейното имущество. Този тип е характерен за Япония, Корея, Германия и Каталуния, а също и за Югозападна Франция. Това говори ли ви нещо?

- От времето на Просвещението Западът гради представата за себе си върху образа на независимия индивид, който свободно взема решения и действа без външни ограничения. Вие наистина ли искате да определите като причина за днешната криза контраста между семейното предприятие и зоните, където се утвърдили егалитарните семейства?

- Културното и философското равняване по идеала за свобода се оформи от само себе си. Подсъзнателната приемственост на ценностите от племето и нуклеарното семейство заплашва да разцепи „Западния свят“. След 1945 г. тя се определяше в по-голяма степен от военната победа на САЩ, отколкото от истинска културна близост. Завръщането на ценностите *авторитет* и *неравенство* в много европейски страни придава на континента едновременно и стар, и нов облик. Либералната демокрация се превръща в куха концепция, лишена от своите основополагащи ценности, тоест, от народния суверенитет, равенството на народите и тяхното право на щастие. Тези преобразувания в посока на „нелибералната демокрация“ не могат да бъдат разбрани откъснато от хипотезата за завръщането на антропологичното потиснато семейно несъзнавано. Семейният авторитаризъм, често подсилван от религиозното наследство, доминира в локалните европейски общества и връща политико-идеологическата карта към състоянието ѝ в периода между двете световни войни.

- Германия доста дълго относително успешно се съпротивляваше на антилибералните тенденции в демокрациите. Защо тя, против волята си, все повече се превръща в техен пример?

- Авторитарната и колективна култура в Германия позволи да бъдат замразени заплатите и да се създаде политика на намаляване на инфлацията с цел повишаване на конкурентоспособността на предприятията, която е националистическа по своята насоченост. Тук пак бих искал да напомня, че всяка икономическа дейност има антропологично основание. Формирането на огромно положително салдо във външната търговия в страна, където раждаемостта е само 1,46, не чертае светли перспективи за бъдещето. Немските политици губят много време за обсъждане на [illegible] детайли, но не успяват да изработят обща линия, общ проект. Може да си мислите каквото си щете за Доналд Тръмп, но за едно той е прав: нарече Китай и Германия враговете в световната икономическа война.

- Искате да кажете, че Германия има само един добър и верен приятел – Франция?

- Тръмп създаде условия Европа да скочи в неизвестността. Решението на САЩ да обърнат гръб на Европа и неприкритата враждебност на Тръмп към ЕС могат да породят усещането в Германия и Франция, че те са лидерите на независима Европа. С всички рискове, произтичащи от подобно поведение. Опасността от възгордяване и страхът от свободата могат да ни върнат към по-далечната история на Германия и Франция.

- На този етап нещата изглеждат така, сякаш Емануел Макрон иска да завлече и Ангела Меркел след себе си.

- Както ми се струва, Макрон произхожда от дребнобуржоазния френски елит, който се държи напълно безотговорно, [illegible] и е лишен от възможността реално да взема решения в икономическата и геополитическата сфера и компенсира политическото си безсилие с теоретична непреклонност.

- Какво имате предвид по-точно?

- Твърдата позиция на Франция за Брекзит може да доведе Германия до конфликт с Великобритания. Канцлерът би трябвало да позволи на британците без съпротива да излязат от Евросъюза. И непреклонността на Франция в митническите и търговските спорове на ЕС със САЩ също може сериозно да навреди на цяла Европа и в частност на Германия. Германия, като един износител, може да изгуби много повече от Франция.

- Призовавате Германия да не вярва на Франция?

- Френският рационализъм и френската обсебеност от административното образование, която доминира и в Европейската комисия, пречат на рационалното обмисляне на прагматични решения за уреждане на европейската криза. [illegible] лидерство [illegible] разнообразието на Европа.

- Искате да кажете, че би било грешка да се подкрепя идеята, че Германия е от правилната страна на историята, която е заедно с Франция в качеството на партньор?

- Във всички случаи, германците се заблуждават, ако мислят, че Франция представлява либерална демокрация. Това не е така. Във Франция политическите партии, без които е невъзможен изборът между алтернативи, се разпаднаха на части. Бюрокрацията и държавната служба станаха независими. Макрон действа именно в този дух. Той вкарва Франция в нова историческа фаза на авторитаризъм и следва монархическия стил на Луи XIV или бонапартисткия стил на Наполеон I и Наполеон III.

В днешния си вид Франция е лош пример за Германия, много по-опасен от Унгария на Орбан, доколкото Франция е [illegible] в историческия блясък на нацията, [illegible] принос във формирането на либералната демокрация. Това е интелектуално мошеничество. Добър критичен, демократичен и либерален партньор на Германия би могла да стане Великобритания, дори и особено след Брекзит. Франция на Макрон, която сега е единствен и верен съюзник на Германия, може в крайна сметка да се окаже пагубна за същата. И после да не кажете, че не съм ви предупредил.

Дер Шпигел, 04.08.2018

Превод **Вирджиния Томова**

Цената на американското отстъпление

Либералният световен ред, чиито основи САЩ положиха преди около седем десетилетия, се руши. И не е за чудене – той поначало беше историческа аномалия. Дългият период на процъфтяване, на повсеместна експанзия на демокрацията и на мир сред най-важните държави рязко контрастира с обичайния ход на историята. Във всеки случай, до 1945 година беше видно, че светът се движи в обратната посока.

Само допреди 80 години либерализмът извън Северна Америка беше на смъртен одър. Процъфтяваше диктатурата, най-големите държави се сблъскаха в световна война, а в самото сърце на западната юдео-християнска цивилизация и на древните цивилизации на Изтока цареше неописуемо варварство. Самата мисъл за прогрес изглеждаше абсурдна.

Рязката смяна на курса след 1945 година стана съвсем не защото внезапно победиха добрите ангели или пък, без видима причина, възтържествуваха [illegible] принципи на Просвещението. Тя не беше и естествен завой на световната история към либерализъм.

Либералните идеи се наложиха, защото за първи път в историята на човечеството зад тях застана реална сила. На международната арена се появи нов играч – Съединените американски щати. Страна – надарена с уникална и благоприятна география, огромно и съзидателно население, безпрецедентна военна и икономическа мощ, национална идеология, основана на принципите на либерализма, и жадуваща [illegible] да установи и поддържа световния ред, който поне в общи линии да съответства на неговите положения.

Този световен ред – основаващ се на взаимното укрепване на сигурността, икономиката и дипломацията – създаде [illegible] географско и геополитическо пространство, в което либерализмът пусна корени, прихвана се и разцъфтя. Но този ред винаги е бил неустойчив и изкуствен, опитваха се да го разклатят вътрешни и външни сили (както мощните антилиберални тежнения, заложени в самата природа на човека, така и съревнователният анархизъм на геополитиката). [illegible] Днес САЩ, изглежда, смятат да се откажат от мисията [illegible] натиска на джунглата.

Сред многобройните упреци по адрес на либералния ред [illegible]

Светът, на който САЩ отправиха предизвикателство след Втората световна война, не [illegible] се стремеше към самоунищожение. Резкият подем на Германия и Япония, заедно с [illegible] на Великобритания, породиха и в Европа един, струваше ни се, безкраен цикъл от войни (1870, 1914 и 1939), и в Азия (1894, 1904, 1914 и 1931–1945).

Световната икономика се разцепи на протекционистки анклави и стана арена на ожесточено съперничество. От 20-те години на XX век [illegible] фашизмът и комунизмът. Пораженията на Германия и Япония [illegible] могъщ.

Никой от онези, които в онези години сериозно се замисляха накъде върви историята, не би заложил на триумфа на мира или пък, още по-малко, на либерализма. И ако САЩ след Втората световна се бяха прибрали у дома (както направиха след края на Първата световна), най-вероятно старите шаблони биха се запазили.

Опазвайки политиката си на ненамеса в годините между двете войни, американците, по думите на Дийн Ачесън[1], решиха, че „повече не могат да вегетират в някакво отделно помещение със заредена пушка“. Според него, бъдещето на „американския експеримент“ изискваше в околния свят да бъде създадена „свободна среда“, в която потенциалните агресори да бъдат усмирявани, преди те да подчинят под контрола си далечните страни.

„Нравственото, военното и икономическото превъзходство на САЩ“ се смяташе за единствената гаранция за мир. На САЩ им предстоеше да застанат начело на човечеството, да се превърнат в неговата движеща сила и да го поведат след себе си.

Добре, обаче архитектите на бъдещия световен ред не бяха идеалисти–утописти. Те прекрасно разбираха, че човекът по природа е грешен, че хората са обречени да си съперничат и че всеки ред рано или късно го очаква крах. Те надникнаха в бездната и видяха колко ниско може да падне човечеството. Те знаеха, че създаденият от тях свят ще има недостатъци, а защитата му ще струва скъпо и прескъпо, но бяха уверени, че дори несъвършен либерален ред е по-добър от хаоса.

Ние сме склонни да разглеждаме последните десетилетия през призмата на Студената война – на американците не им даваше покой съветският комунизъм. Обаче [illegible] съвет[illegible]ха – и в частност, разполагането на американски войски в Европа и в Азия на постоянна основа и създаването на глобална система на партньорство – доведе до геополитическа революция. В рамките на новата система можем да смятаме традиционното геополитическо съперничество за напълно прекратено.

Държавите в американския свят – а той се простираше от Западна Европа до Източна Азия – не се състезаваха помежду си за военно превъзходство, не образуваха алианси един срещу друг и не спореха за зони на влияние. И имайки предвид, че за разлика от минали епохи, за поддържането на мира не се изискваше вътрешен баланс в зоната на партньорство, те можеха да освободят значителни сили и ресурси и да ги насочат към социално-икономически цели вместо военна.

Днес мнозина казват, че това е авантаджийство и гратисчийство, но да твърдиш това, означава из основи да не разбираш целия революционен характер на промените, които донесоха мир и процъфтяване на територията на целия свят. Историческия икономическият успех на Япония и Германия подхранваше военната им мощ, отправяйки предизвикателство към геополитическата йерархия. От 1945 г. насам икономическите чудеса просто укрепваха силите на либералния свят в борбата с потенциалните противници, главният от които беше Съветският съюз.

Либералният свят обаче се основаваше не на „твърда система от правила“, както нерядко се казва в наши дни. Във всеки случай, не по отношение на военните и стратегическите въпроси. Когато САЩ прилагаха сила на международната арена, те нерядко се отърваваха в ООН с формални претексти, но дори невинаги се съветваха с най-близките си сътрудници. И все пак, всички им правеха съществени отстъпки.

В основата на световния ред беше залегнала огромна сделка: либералните страни отстъпваха на САЩ стратегическата хегемония, а те, от своя страна, се задължаваха да не пречат на икономическия им растеж. САЩ не можеха да настояват да получат непременно всички изгоди: условията трябва да са справедливи за всички, а и нека дори понякога да облагодетелстват други страни от либералния блок.

Успехът на този световен ред изигра главната роля за мирното завършване на Студената война. Лишени от възможността за нови геополитически придобивки, Съветите започнаха критично да изоставят в икономически аспект. Когато осъзнаха безсилието си, сами поискаха мир. Да, успехът на либералния свят беше съпроводен от трагедии като войната във Виетнам, а политиката на САЩ, често погрешна, егоистична и репресивна, пораждаше у мнозина омраза. И дори след края на Студената война Русия и Китай, най-големите играчи извън либералния свят, ако и да влязоха в него, го направиха само като търговски партньори.

И все пак, американската хегемония не беше толкова непоносима, че страните да се разбягат. Напротив, имаше наплив от желаещи да се присъединят. Членовете на американския свят във всички времена – и тогава, и сега – прекрасно си дават сметка, че при всичките му недостатъци, други пътища е нямало и не съществуват.

Днес обаче много американци изглежда са позабравили това благоразумно съждение. За нещастие, това стана тъкмо когато светът се подхлъзна към предишни схеми. Автокрацията, доскоро отписвана от сметките като анахронизъм, показва сила и жизнеспособност, позната, като се върнем най-назад, още от времето на поколението на Франклин Рузвелт, а демократичните страни са парализирани от безсилие и деструктивен самоанализ, както беше тогава, през 30-те години на XX век.

Съвременните комуникации и компютърни технологии, смятани някога за двигател на свободата и сътрудничеството, се превърнаха в оръжие на антилиберализма. Въпреки съсредоточаването на производството, световната икономика си остава арена за съперничество между свръхдържавите. Надигат глава национализмът и племенният манталитет.

Повсеместно цари териториална агресия, а границите отново се превърнаха в натрапчива идея. Казано накратко, историческите закономерности и човешката природа ни връщат в положението, господствало преди САЩ да се нагърбят с бремето да носят отговорност за мира в целия свят и да прокарват либерализма.

Подобни настроения владеят и самите американци. Едни сляпо вярват в неудържимия ход на прогреса, уповавайки се на социалната и икономическата революция. Други жадуват за по-скорошно избавление от либерализма. В студентските среди либерализмът се превърна в синоним на империализма, превъзходството на бялата раса и капиталистическата експлоатация. Белият дом – а заедно с него и десните сили в Америка и Европа – смятат либерализма за сговор на международните елити, из основи противоречащ на интересите на обикновените граждани.

Силите от целия политически спектър са единодушни, че след края на Студената война външната политика на САЩ е била поредица от несполуки. В общественото съзнание списъкът на американските провали включва не само войните в Ирак и Афганистан, но и редица дългосрочни стратегии и принципи – силовото съдействие на отвъдморски демокрации, непрекъснатото разширяване на НАТО, а също така повишеното самомнение и убедеността в непогрешимостта на САЩ.

Това едва ли е започнало при Доналд Тръмп. По същество, лозунгът му „Америка над всичко“ е само по-груба версия на Обамовия призив за „формиране на нация на дома“, като същевременно във външната си политика двете администрации действат по поразително сходен начин, макар и никога да не си го признаят.

Сега на мода е „новият реализъм“, формулиран от мислители като Бари Поузън[2] *и Джон Миършаймър*[3].

Поддръжниците на тази теория призовават САЩ да се откажат от ангажиментите си в Европа и Азия и да поемат по пътя на „стратегическа умереност“. Било, значи, настъпило време, да приемем света „такъв, какъвто е“ и да не се опитваме да го преправяме по свой вкус.

Какво пък, звучи разумно. Проблемът е единствено в това, че за десетилетията живот, прекарани в либерален вакуум, ние позабравихме какъв всъщност е заобикалящият ни свят. Да смятаме този четвърт век, който измина от края на Студената война досега, за катастрофа, значи просто да не си даваме сметка какво е истинска катастрофа.

В края на краищата, кой период ще ни допадне повече? През първата четвърт на XX век прогърмя Първата световна война, довела до появата на комунизма и фашизма. Втората четвърт бе триумфът на Хитлер и Сталин, Гладоморът, Холокостът, Втората световна война, изобретяването на ядреното оръжие и първите взривове. Дори третата четвърт не е мирна, а е белязана от войните в Корея и Виетнам, трите арабско-израелски конфликта и Карибската криза.

Най-голямата ни грешка е упоритото ни нежелание да си представим действителността като поне малко приличаща на първата половина на XX век, когато диктатурите сваляха броящите се на пръсти демокрации, залагайки на продължително изтощаване. Агресията беше не изключение, а норма; и всяко оръжие, изобретено от учените, незабавно влизаше в действие.

Към днешна дата е трудно да си представим копие на светогледа от 30-те години на XX век, защото всички знаем до какво доведе той. Ние се утешаваме с мисълта, че ужасите от миналото няма да се повторят. Ние не виждаме на хоризонта нови превъплъщения на Хитлер и Сталин – като при това напълно забравяме, че нашите предци също пропуснаха да забележат появата им. Тези тирани, изпълнени с амбиции, се издигнаха в период, когато нямаше кой да им се противопостави: нито една нация (или дори алианс от нации) не беше в състояние да установи световен ред, без значение какъв.

Днес знаем, че Владимир Путин има имперски амбиции, но няма възможност да намери тяхното въплъщение. Той обожествява Сталин, но е далеч под равнището му. А как би постъпил Путин, ако имаше по-голяма възможност за действие? С възстановени съветски или имперски граници, Русия би се превърнала в съвсем друг играч на международната сцена. Днешна Русия обаче е притисната териториално на изток от Украйна и Прибалтика.

Съвременен Китай с новоизпечения си пожизнен ръководител все повече се отдалечава от предпазливата политика на Дън Сяопин. Ние не можем и да си представим какво може да постигне Китай, ако отхвърли всички ограничения и разшири регионалното и международното си влияние – особено с военни средства.

Важно е да не забравяме, че европейският свят, оформил се след Студената война, е на по-малко от 30 години. Преди Втората световна в Европа непрекъснато избухваха войни – причините бяха укрепването на национализма, колапсът на демокрациите и световната нестабилност, а всички тези фактори са налице и днес. Онези, които се противят срещу насаждането на демокрация под егидата на САЩ, се позовават предимно на опита на страни, които не принадлежат на Западния свят. Но да не зацикляме на тема Запад. В края на краищата, истинските европейски демокрации, съществували преди Втората световна война, може да бъдат преброени на пръсти. Комунизмът и фашизмът бяха породени именно от Запада. И днес западната демокрация отново е в опасност.

Днес все повече хора са единодушни, че САЩ правят твърде много. Ами ако не е така, а обратното – ако ние правим твърде малко? Ние смятахме, че кривата на историята ще ни отдалечи от войните, тиранията и разорението от първата половина на XX век. Но ако тя, напротив, ни изведе обратно при тях при положение, че ние не се намесим и не предотвратим рецидива? Назоваващите себе си реалисти смятат, че няма да ни навреди, ако се намесваме по-малко в световната политика и повече се занимаваме със собствените си работи. Но това е фикция. В действителност, изборът е следният: или ние ще подкрепим либералния световен ред без оглед на моралната и материалната цена, или ще позволим той да се срути. И тогава катастрофите ще са неминуеми.

Все пак, още нищо не е предрешено – нито триумфът на либерализма, нито крахът му. Както имахме възможността да наблюдаваме през последните 70 години, човечеството е в състояние да прави огромни крачки дори в крайно опасен свят. Осъзнаването на това, че джунглата си е там, където си беше, не бива в никакъв случай да ни обезкуражава – в края на краищата, ние относително преуспяваме вече няколко десетилетия. Но нека си запишете на челото: либералният световен ред е толкова безценен, колкото и крехък. И се нуждае от постоянна грижа – ако, разбира се, не искаме джунглата да се върне и да ни погълне.

Робърт Кейган

Уолстрийт джърнъл, 14. 09. 2018

Превод **Вирджиния Томова**

[1] Дийн Ачесън (1893-1971) е държавен секретар на САЩ при управлението на Хари Труман в периода 21 януари 1949 – 20 януари 1953. Предшестван е от Джордж Маршал. Има важна роля при създаването на НАТО.

[2] Бари Поузън е политолог, професор в Масачузетския технологичен институт.

[3] Джон Миършаймър е политолог, професор в Чикагския университет, автор на теорията за „настъпателния реализъм“ и теорията за влиянието на произраелското лоби върху външната политика на САЩ.

Текстът е от новата книга на Робърт Кейгън „Джунглата се завръща: Америка и нашият изложен на опасност свят“. Тя бе публикувана от издателство „Кнопф“ на 18 септември 2018 г.

Робърт Кейган е старши научен сътрудник в Брукингския институт във Вашингтон, окръг Колумбия.

Проваленият референдум *срещу Европа*

Референдумът в Румъния, с който трябваше да се промени конституцията на страната, така че да се забранят еднополовите бракове, се провали. В края на втория изборен ден – 7 октомври - румънската Централна избирателна комисия обяви, че активността е 20,41%, а за да бъде референдумът признат за валиден, в него трябва да участват над 30% или поне една четвърт от всички имащи право на глас.

Румънците гласуваха дали дефиницията за семейство трябва да се промени и досегашното полово неутрално определение – „връзка между „съпрузи“, да стане „връзка между мъжа и жената“. В навечерието на референдума анализаторите коментират, че зад него се крие нещо друго.

Първо, защото в румънския граждански кодекс бракът отдавна ясно е дефиниран като връзка между мъжа и жената. И второ, защото наскоро Конституционният съд в Румъния излезе с решение, че сключеният в чужбина брак между двама души от един и същи пол трябва да бъде признат и на територията на Румъния.

Откъде започва всичко? Преди три години Михай Георгиу, лидер на „Коалиция за семейството“, обявяващ себе си за представител на застрашеното мнозинство, започва инициативата за промяна на румънската Конституция. Коалицията му е подкрепяна от Румънската православна църква, с чиято помощ се събират над трите милиона подписа, необходими за свикването на референдума. Патриарх Даниел призовава вярващите да подкрепят референдума в специално послание, което се чете всяка неделя във всички черкви в Румъния. Епископите обявяват, че свещениците ще призоват вярващите в края на неделната служба на 7 октомври да се насочат директно към избирателните секции. Поддръжник на всенародното допитване е и управляващата Социалдемократическа партия, която през септември променя законопроекта за референдума, така че да може да се гласува два дни.

Траян Данчу – румънски журналист, живеещ в Кьолн, вижда зад референдума плебисцит срещу Европа.

„Коалиция за семейството“ се състои от голям брой малки и големи неправителствени организации, подкрепяни от анти-ЛГБТ групи от САЩ и Русия, които са обявени за разпространители на реч на омразата. В същото време евангелската църква на германското малцинство в Румъния призовава към бойкотиране на референдума.

Преди референдума правителството взима противоречивото решение да не използва в него мерките срещу нарушения от последните парламентарни избори. Така подадените гласове няма да се регистрират електронно и да се централизират и ще се премахне една възможност за предотвратяване на изборните манипулации. Въпрос на спестяване на разходи или нещо друго?

Преди да бъде въведена защитната електронна система, много хора в Румъния гласуват многократно, а в избирателните списъци редовно са включвани и починали. Но изборните измами не са единственото слабо място на крехката румънска демокрация: през 2016 г. лидерът на Социалдемократическа партия Ливиу Драгня получава двугодишна условна присъда заради опит за манипулация на изборите. Много румънци подозират, че на референдума ще бъдат тествани изборни машинации, които след това ще се приложат на президентските и европейските избори догодина.

Очаква се подкрепените конституционни промени да осигурят на Драгня спокойствие: както за партията му, която според социологическите проучвания се радва на все по-отслабваща подкрепа, така и за спорните реформи в съдебната система, но преди всичко за него самия. Популярността му в момента е осем процента. Една от причините за това е, че към момента срещу 55-годишния Драгня се водят няколко разследвания: обвиненията се простират от корупция, през злоупотреба с европейски средства, до създаване на престъпна група. За да избегне нови съдебни присъди, Драгня подтиква управляващата си коалиция да променя закони чрез извънредни разпоредби и се стреми да подчини съдебната система на своите желания. Той използва мнозинството в парламента, за да поддържа и разширява собствената си власт.

В последно време това бе усетено пряко от Лаура Кьовеши, ръководител на Националната дирекция за борба с корупцията в Румъния. Нейните разкрития причиняваха на Драгя главоболия. През май тя бе свалена от поста си. Драгня и последователите му водят мръсни кампании с цел да принудят критиците си да замълчат, независимо дали те са журналисти, опозиционно настроени граждани или проевропейският президент Клаус Йоанис. Всички видяха докъде могат да стигнат Драгня и съмишлениците му, когато на 10 август в Букурещ мирният протест на повече от 150 000 граждани бе смазан от жандармерията.

Но онова, което е особено изненадващо, е, че за разлика от Виктор Орбан в Унгария и Ярослав Качински в Полша, силният румънски лидер остава незасегнат от критиките на Европа. Когато преди две години Драгня поведе румънските социалдемократи в предизборната надпревара за парламента, той получи обществената подкрепа на европейските социалдемократи, сред които бе и тогавашният председател на Европейския парламент Мартин Шулц. Това стана независимо от факта, че в онзи момент Драгня бе с условна присъда за изборни измами.

И до днес германските социалдемократи рядко критикуват на висок глас румънските си партийни другари. Партията на Драгня продължава да е част от общата Група на Прогресивния алианс на социалистите и демократите в Европейския парламент. И в момента никой не мисли за нейното изключване. Все пак отношенията с румънските съпартийци невинаги са напълно „безконфликтни“, но те се чувстват защитени поради факта, че споделят „общите ценности като свобода, справедливост и солидарност, както и ангажираност с демократичните принципи, върховенството на закона и мира.

Траян Данчу

Ди Цайт, 05.10.2018

Децата запретват ръкави

Кадър от *Червено*

Сан Себастиан 2018

Шейсет и шестото издание на кинофестивала в Сан Себастиан беше открито на 21 септември 2018 г. с 18 нови заглавия в конкурса и жури, оглавено от Александър Пейн, който уместно отбеляза: „Понякога си мисля, че да събереш в състезание филми, нямащи нищо общо един с друг, е абсурдна идея„... В същия ден ФИПРЕСИ връчи своя Гран при на **„Невидима нишка“**: *голямата награда на критиците се дава на най-забележителния филм сред всички, отличени през годината от федерацията, и режисьорът Пол Томас Андерсън стана първият, който я е печелил три пъти („Магнолия“, „Ще се лее кръв“, „Невидима...“). Както можеше да се очаква, най-големи вълнения сред зрителите предизвика минаването по червения килим на Райън Гослинг (който представи „Първият човек„ на Деймиън Шазел) и Крис Хемсуърт (дошъл на закриването с Bad Times at the El Royale на Дрю Годард), а сред журналистите – гостуването на тримата удостоени с почетната „Доностия“ за цялостно творчество: Джуди Денч, Дани Де Вито и Хирокадзу Корееда. Едно от бижутата на фестивала беше панорамният му раздел, замислен този път като архивно изследване на слабо познатата, но важна режисьорка Мюриъл Бокс (1905–1991) – една от двете жени, правили кино във Великобритания в средата на миналия век, която печели „Оскар“ за сценарий през 1945 г. („Седмият воал“, реж. Комптън Бенет), а когато спира да снима през 1964 г., основава първото феминистко издателство в страната Femina Books.*

Хлапета в обектива

През 2018 киното сякаш е полудяло за истории с деца, и то не какви да е: в повечето от филмите, които гледах в Сан Себастиан, малките движат действието с размах. В конкурса имаше три истории за тийнейджъри. В китайския **„Бебе“** на Лиу Дзие момиче, изоставено заради заболяването си като пеленаче и отгледано от приемна майка, неистово се бори друго детенце с проблем да не бъде захвърлено – достоен, прочувствен филм въпреки някои бели конци. В американския си дебют **„Чудесно момче“** белгиецът Феликс ван Хрунинген („Краят на омагьосания кръг“) екранизира *Beautiful Boy* - мемоар на журналиста Дейвид Шеф за битката с метамфетаминовата зависимост на неговия син. Колкото и Стив Карел и Тимъти Шаламе в ролите да се старалят да изградят плътни образи обаче – няма от какво: филмът прилича на лъскава диплянка с елементарна информация за вредата от наркотиците и с нещо глезено и позьорско и у двамата. **„Сляпо петно“** на Тува Новотни се движи около необяснимото решение на ученичка в Осло да скочи през прозореца: един безкраен описателен кадър, в който до края се случват около сто неща, а останалото е въздух. За преиграната си роля на майка в истерия Пиа Тиелта получи Сребърна раковина за най-добра актриса.

В престижния раздел „Нови режисьори“ за автори с дебютни и втори творби се състезаваха 15 филма от 12 страни. Спечели този на 22-годишния Хироши Окуяма – заглавието му на испански беше просто „Исус“, но на японски е **„Мразя Исус Христос“** и така се връзва по-добре с финалния щрих на повествованието, който е единственото, някак осмислящо инфантилното и нескопосно в ефектите цяло. Момченцето Юра се мести в провинциален град и християнско училище и там се сдружава със самия Син Божи – фигурка, която прехвърча като Менче-Звънче, прави чудеса и не шуква... За разлика от „Мразя...“, **„Момиче“** например е изумително зрял и богат на поводи за размисъл. Филмът на младия белгиец Люкас Донт (в раздела „Перли от други фестивали“) е за 15-годишната Лара, която е толкова харизматична и целеустремена, че те кара живо да се вълнуваш от съдбата ѝ на дете без майка, подрастващо момиче, самоотвержена балерина и човек насред процес по смяна на пола си.

От останалите подборки трябва да спомена още чудесния **„Купи ми револвер“** на Хулио Ернандес Кордон (разказвачката е 10-годишно момиче в мексикански постапокалиптичен декор), покъртителния **„Капернаум“** на Надин Лабаки (12-годишният Зайн се бори като лъв с живота по улиците на Бейрут и съди родителите си, задето са го родили...) и зрелищния **„Ангелът“** на аржентинеца Луис Ортега (младият Карлитос е вълшебно хубав, от скука се хвърля в престъпни деяния и ги нарича „свобода“).

Основните наградени

ми се щеше да събера по някакъв признак, но не мога: тази година имах усещането, че Сан Себастиан е поразнообразен от всякога откъм теми, методи и контексти. „Златна раковина„ спечели единственият филм от конкурса, който не успях да гледам: **„Между две води“** на Исаки Лакуеста. Той продължава разказа за двама братя роми от испанския юг, започнат от режисьора в „Легенда за времето“ преди 12 години: с художествен сценарий и документално градиво. „Социално свидетелство и визуална поезия“, писаха във *Fotogramas*. Така или иначе, големият победител на фестивала – с три от най-важните награди – беше **„Червено“**: Сребърна раковина за режисура на Бенхамин Найщат и още една за най-добра мъжка роля на Дарио Грандинети, плюс приз за операторско майсторство на Педро Сотеро. „Историята не е застинала снимка, от която се отдалечаваме – каза Найщат. – Тя е динамична и още отзвучава у хората.“ Филмът му, ситуиран в неопределено място далеч от Буенос Айрес през 1975 г., е красив, умен и притеснителен: под „прикритието“ на една уж детективска история обрисува предчувствието за ад в обществото, запътило се право към диктатура. „Не искахме да показваме танкове и военни, а да се фокусираме – това не е правено в аржентинското кино преди – върху гражданското общество от онзи период“.

Брианте Мендоса с **„Алфа: правото да убиваш“** взе наградата на журито и сякаш никой не разбра защо. Филмът му е честно надникване в прогнилите, но някак си работещи полицейски структури в Манила и семпла илюстрация на принципа, че първи загиват дребните риби – в него няма нищо специално, камо ли фестивално. Явно, за да се съчетае приятното с полезното, наградата за сценарий беше поделена между два филма: **„Верният мъж“**, по текст на актьора режисьор Луи Гарел и неуморния Жан-Клод Кариер, и **„Юли“** на Исиар Болаин, със сценарий на Пол Лавърти. Гарел е написал и режисирал поредната парижка история с хубави личица, изненадани от любовни признания (участват той самият, съпругата му Летисия Каста и Лили-Роуз, дъщерята на Джони Деп) – намерението е да се забавлява, без да задълбава. Лавърти, от своя страна, е адаптирал автобиографията на световноизвестния кубински балетист Карлос Акоста, като е заорал и в социални проблеми. „Юли“ беше ангажираната крайност на конкурса, а „Верният мъж“ – неангажираната...

Основните ненаградени

Тази година Олга Токарчук спечели наградата „Букър“ с прекрасния си роман „Бегуни“. Една от най-нежните нишки в него са писмата на Йозефине Солиман от края на XVIII век, с които тя се опитва да измоли от император Франц II препарираното тяло на баща си Анджело. Чернокожият Анджело Солиман е реална фигура от виенския двор – отвлечен като малък от родната му Африка, той живее в качеството си на „трофей“ в няколко благороднически домове, където получава превъзходно образование и шанс за що-годе личен живот. Когато умира обаче, отново се превръща просто в куриоз. Именно на него е посветен вторият филм на Маркус Шлайнцер – **„Анджело“**, в който великолепните костюми и интериори са изместила всичко останало и дори магнетичното присъствие на Алба Рорвахер не запълва пустотата. Режисьорът каза в Сан Себастиан: „Начинът, по който гледаме на чужденците в Европа, всъщност много малко се е променил от XVIII век. Тогава негрите, робите са били възприемани като екзотични предмети, а ние и сега виждаме имигрантите като орнамент...“ За съжаление, Анджело е орнаментален и в собствения му филм. Също забележително красив за гледане, но досадно взрян в себе си, се оказа и другият филм за XVIII век – **„Черната мантадка“** на Валерия Сармиенто, който ни разхожда из Рим, Париж и Лондон, за да ни зашемети с разбити сърца, драматични разкрития, перуки, каляски, кардинали отровители, че и една маргинална поява на Шарлот Корде. Филмът е толкова нелепо сериозен в обратите си, че патетичният му край извика смях вместо сълзи.

В състезанието имаше двама испански режисьори, чиито нови филми чакахме с нетърпение заради предишните им: **„Царството“** на Родриго Сорогойен (автор на образцовото криминале „Да ни прости Господ“) и **„Кой ще ти пее“** на Карлос Вермут (спечелил Златната раковина през 2014 г. с впечатляващата си ексцентрика „Magical Girl“). Уви. „Царството“ излезе напрегнат корупционен трилър, който с нищичко не привързва към себе си и чийто хлъзгав главен герой е по-добре да се провали (в тази си роля обаче Антонио де ла Торе – всеотдаен и одрал кожата на Дъстин Хофман – заслужаваше Сребърна раковина далеч повече от Грандинети). „Кой ще ти пее“ се оказа превзета, умерено алмодоварска игра на огледала и пози – поп певица с амнезия се среща със своя заклета почитателка с лични проблеми. Изтърпях я до средата.

Бих споменала също три жанрови отклонения от конкурсната рутина на Сан Себастиан: игрална адаптация на аниме, научна фантастика и порден филм на ужасите. В първите пет минути от **„Вълчата бригада“** на Ким Джи-ун глас зад кадър дава инструкции кое как да разбираме (през 2029 г. Северна и Южна Корея искат да се съединят, избухват бунтове), след което настават петнайсет минути бой с различни оръжия между неотличими герои и част от зрителите напускаме. Далеч по-приятен за гледане, но не по-малко безцелен в крайна сметка е **„Хайлайф“** на Клер Дени (награда на ФИПРЕСИ) – картина от витаещи откъслеци, навързани с непонятна ритуалност: космически кораб, летящ нанякъде с единствени пътници момиче, родено на борда, баща му и спомените... От жанровите „забежки“ сякаш само **„От плат и кръв“** на Питър Стрикланд си струваше: ироничен разказ за „ужасяващата произволност на смъртта“ и за една настървена за човешко червена рокля. Един от малкото филми в конкурса, които изпълниха самозададената си програма.

Същинската фиеста

за мен най-често е в успоредните на конкурса подборки, където са неочакваните открития. В „Нови режисьори“, например, особено удоволствие ми достави **„Наброски за филм с обир“** на Леон Симиниани – смешен, вещо изпипан документален разказ за един „Робин Худ“ от крайните мадридски квартали, вкаран в затвора за обир на банка през градските подземия... В „Латинохоризонти“, състезателния раздел, спечелен от дебюта на аржентинката Мария Алчѐ **„Потъналото семейство“**, бях очарована от подгласника ѝ Агустин Тоскано, също аржентинец: идеята за неговия **„Крадецът с мотора“** се ражда след произшествие с майка му – веднъж, докато се мъчат да ѝ откраднат чантата с дърпане от минаващ скутер, я повличат по тротоара... Тоскано обаче решава „да подари на насилника шанса да се усъмни, да си каже: зле постъпих, сбърках“; и ето, „Крадецът“ показва как един сърдит младеж без дом и бъдеще открива съвестта си, сприятелява се с жертвата си и се откопчва от гнева и страха... В раздела *Made in Spain* изпитвах любопитство към **„Перфектни непознати“** на Алекс де ла Иглесия – римейк по италианския филм на Паоло Дженовезе със същото заглавие. Добрата новина е, че краят е един и по-логичен, лошата – че продължава да не е съвсем ясно защо въобще са се събрали плътните с антипатии и тайни герои от общата вечеря.

Накрая – но всъщност на първо място в класацията ми на радостите – разделът „Перли от други фестивали“ беше залят от великолепни филми с премиера в Кан през май – 13 от 17-те „перли“ идваха оттам. След вече споменатите „Момиче“ и „Капернаум“, непременно искам да отбележа още няколко заглавия. Анимационно-документалният **„Още един ден живот“** на Раул де ла Фуенте и Дамян Ненов, който спечели наградата на публиката с небивало висок резултат (взривна смес от свобода, екшън и въображение с главен герой Ришард Капушчински и Ангола за фон). **„Черен в клана“** на Спайк Лий, който, както винаги, не си поплюва и с тази реална история за внедряването на черен полицай в Ку Клукс Клан прави на пух и прах езика и мисленето на омразата. **„Лято“** на Кирил Серебренников е за обичания Виктор Цой и за един просвет от весело безделие, приятелство и музика в бетона на съветското живеене. Или, както казва режисьорът от домашния си арест в Москва – за „последното лято преди Перестройката... Ние нищо не знаем за поколението преди нашето, за естествената му дарба да се бунтува – Перестройката напълно залича хората му, превърна ги в чистачи и пазачи и скоро от тях не остана никой...“ **„Студена война“** на Павел Павликовски е изискано чернобяло джаз парче и обхваща 15 години от любовта на една вулканична двойка музиканти, които се привлича и отблъсква в Полша и Париж от 50-те... И радостта на антрополога **„Прелетни птици“** – наркотрагедия от колумбийския север, изпълнена изцяло от индианците уайу. Нейният автор Сиро Гера („Прегръдката на змията“) каза нещо, което ми се ще да цитирам за завършек: „Правенето на филми е приключение, би трябвало и гледането им да е такова“.

Нева Мичева

Вестник за критика, дебати и културни удоволствия

К

www.kweekly.bg

Адрес на редакцията
1421 София, ул. *Милин камък* 14, VI етаж

e-mail: kultura@kweekly.bg

Редакционен екип
Копринка Червенкова, Геновева Димитрова, Екатерина Дочева, Кирил Василев, Людмил Веселинов, Марин Бодаков, Мая Колева, Никола Вандов, Теодора Георгиева, Христо Буцев.

Издава фондация „Пространство *Култура*“ ISSN - 2603-4441